

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

## ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

આર/ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૧૫૮૬/૨૦૧૩

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે. બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી એ. સી. રાવ

=====

|   |                                                                                           |    |
|---|-------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ૧ | શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?                                 | ના |
| ૨ | રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?                                                         | હા |
| ૩ | શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની શુદ્ધ નકલ જોવા માંગે છે?                                        | ના |
| ૪ | શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ | ના |

|  |                             |  |
|--|-----------------------------|--|
|  | નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે? |  |
|--|-----------------------------|--|

આ ચુકાદાને તાબાની અદાલતોમાં પરિપત્રિત કરો

=====

પ્રકાશભાઈ કૌતિકભાઈ શિંદે અને ૨ અન્ય

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩ માટે શ્રી હૃદય બુચની સહાય સાથે સિનિયર  
કાઉન્સેલ શ્રી એન. ડી. નાણાવટી

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી એચ. કે. પટેલ, એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી જે. બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી એ. સી. રાવ

તારીખ: ૦૮/૦૫/૨૦૧૯

## મૌખિક ચુકાદો

(પર: માનનીય શ્રી જસ્ટિસ જે. બી. પારડીવાલા)

૧. આ અપીલ હત્યાના ગુનાના ત્રણ દોષિતો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે અને સેશન્સ જજ, નવસારી દ્વારા સેશન્સ કેસ નં. ૬/૨૦૧૩ માં પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૧૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૩ ના દોષસિદ્ધિ અને સજાના ચુકાદા અને આદેશ સામે છે . નવસારીના સેશન્સ જજે તેમના દોષસિદ્ધિના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા અહીંના ત્રણેય અપીલકર્તાઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હત્યાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને તેમને આજીવન કેદની સજા અને પ્રત્યેકને રૂ. ૨,૦૦૦/- નો દંડ ફટકાર્યો હતો, અને દંડની રકમ ન ચૂકવવાના કિસ્સામાં, વધુ છ મહિનાની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો આદેશ કર્યો હતો . ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તાઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૧૪ સાથે વાંચતા કલમ ૪૮૮એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે પણ દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને અપીલકર્તાઓને એક વર્ષની સખત કેદ અને પ્રત્યેકને રૂ. ૧,૦૦૦/- નો દંડ ફટકાર્યો હતો, અને દંડની રકમ ન ચૂકવવાના કિસ્સામાં, વધુ ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો આદેશ કર્યો હતો . ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તાઓને દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમની કલમ ૩ અને ૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે પણ દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને તેમને

એક વર્ષની સખત કેદ અને પ્રત્યેકને રૂ. ૫૦,૦૦૦/- નો દંડ ફટકાર્યો હતો, અને દંડની રકમ ન ચૂકવવાના કિસ્સામાં, વધુ ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો આદેશ કર્યો હતો . ટ્રાયલ કોર્ટે તમામ સજાઓ એકસાથે ચલાવવાનો આદેશ આપ્યો હતો.

૨. ફરીયાદપક્ષનો કેસ:

૨.૧ અપીલકર્તા નં. ૧ મૃતકના સસરા છે, અપીલકર્તા નં. ૨ મૃતકના પતિ છે અને અપીલકર્તા નં. ૩ મૃતકના સાસુ છે . મૃતક અર્થાત સ્વાતીબેનના લગ્ન અહીના અપીલકર્તા નં. ૨ સાથે થયા હતા . ફરીયાદપક્ષનો કેસ એવો છે કે મૃતક તેના સાસરે ખુશ ન હતી . ફરીયાદપક્ષના કેસ મુજબ, મૃતકને તેના પતિ અને તેના સાસરિયાઓ દ્વારા હેરાન કરવામાં આવતી હતી જેમાં તેની સગીર નાણંદ પણ સામેલ હતી જે સંબંધિત સમયે ૧૪ વર્ષની ઉંમરની હતી . ફરીયાદપક્ષનો કેસ છે કે ૧૭ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ ના રોજ વહેલી સવારે લગભગ ૬.૦૦ વાગ્યે, અપીલકર્તાઓ અને સગીર આરોપીએ સાથે મળીને મૃતકના શરીર પર કેરોસીન રેડીને તેને સળગાવી દીધી હતી . ફરીયાદપક્ષના કેસ મુજબ, ત્યારબાદ મૃતકને તેમના એપાર્ટમેન્ટના બીજા માળેથી ફ્લેટની બારીમાંથી બહાર ફેંકી દેવામાં આવી હતી . મૃતક સળગતી હાલતમાં બીજા માળેથી સીધી ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર પટકાઈ હતી . ફરીયાદપક્ષના કેસ મુજબ, સોસાયટીમાં રહેતા કોઈ

વ્યક્તિએ મૃતકના શરીર પર પાણી રેડ્યું અને આગ બુઝાવવાનો પ્રયાસ કર્યો .  
૧૦૮ એમ્બ્યુલન્સ બોલાવવામાં આવી અને મૃતકને હોસ્પિટલ લઈ જવામાં  
આવી .

૨.૨ બીલીમોરા પોલીસ સ્ટેશનના પોલીસ અધિકારીએ મૃતકનું  
મરણોન્મુખ નિવેદન (ડાઇંગ ડેક્લેરેશન) નોંધવા હેતુ માટે એક્ઝિક્યુટિવ  
મેજિસ્ટ્રેટ, ગણદેવી (આંક- ૩૩) ને યાદી મોકલી હતી . યાદી (આંક- ૩૩)  
પર, એક શેરો છે કે દર્દી અર્ધ-બેભાન અવસ્થામાં છે . યાદી (આંક- ૩૩) પર  
એવો પણ શેરો છે કે દર્દી જ્યારે ભાનમાં આવે ત્યારે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટને  
ફરી એકવાર જાણ કરવામાં આવશે . એવું જણાય છે કે દર્દી ભાનમાં આવ્યા  
પછી, એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટે મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવા હેતુ માટે  
હોસ્પિટલની મુલાકાત લીધી હતી . યાદી (આંક- ૩૩) માં, "દર્દી વાત કરી શકે  
છે" એવો શેરો છે . આ શેરો સવારે ૧૦.૩૦ વાગ્યાનો છે . એવો પણ શેરો છે કે  
સવારે ૧૧.૪૦ વાગ્યે, દર્દી ફરીથી જવાબ આપવા માટે યોગ્ય સ્થિતિમાં જોવા  
મળી ન હતી . જોકે, છેવટે, એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ, ગણદેવી દ્વારા મરણોન્મુખ  
નિવેદન (આંક- ૩૪) નોંધવામાં આવ્યું હતું . મરણોન્મુખ નિવેદન (આંક-  
૩૪) નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે:

"હું શ્રી એમ. વી. રબારી, એકિઝક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ, ગણદેવી છું અને હું તમારું મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવા અહીં આવ્યો છું . શું તમે નીચેના પ્રશ્નોના જવાબો આપવા સક્ષમ છો, જે હું તમને પૂછવા માંગુ છું?

(૧) તમારું નામ શું છે? જવાબ: સ્વાતીબેન .

(૨) તમારા પતિનું નામ શું છે? જવાબ: રાજેન્દ્રભાઈ શિંદે .

(૩) તમારી અટક શું છે? જ્ઞાતિ? જવાબ: પાટીલ .

(૪) તમારી ઉંમર કેટલી છે? જવાબ: ૨૧ વર્ષ .

(૫) તમારો વ્યવસાય શું છે? જવાબ: ઘરકામ .

(૬) તમે કયા સ્થળના વતની છો? જવાબ: બીલીમોરા, સોનીવાડ, તાલુકો ગણદેવી .

(૭) તમે હાલમાં ક્યાં પડેલા છો? જવાબ: હોસ્પિટલના આઈસીયુ રૂમમાં .

(૮) શું તમારી આસપાસ કે તમારા રૂમમાં કોઈ ઊભું છે કે બેઠું છે? જવાબ: ના .

(૯) ઘટનાની શરૂઆતથી લઈને તમને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા ત્યાં સુધી બનેલી ઘટનાઓનું સમય સાથે વિગતવાર વર્ણન કરો .

જવાબ: ચારથી પાંચ દિવસ પહેલા, મારા પતિ બીમાર હોવાથી, મારી નાંદ (પતિની બહેન) અમારી મુલાકાતે આવી હતી . મારી નાંદને મારી સાસુ સાથે ઝઘડો થયો હતો અને તેણે કહ્યું હતું કે મને માર મારવો જોઈએ નહીં . હું સારી છું અને ઘરના બધા કામ કરું છું . તે ઝઘડો કરીને જતી રહી . ત્યારબાદ, મારા પતિ, સાસુ, સસરા અને મારી સૌથી નાની નાંદ મને માર મારતા હતા . મારી સાસુ મારા માતા-પિતાના ઘરેથી રૂ. ૫૦,૦૦૦/- લાવવા માટે મારા પર દબાણ કરી રહી હતી, જેની મેં ના પાડી દીધી હતી . તેથી, આજે સવારે ૬ વાગ્યાની આસપાસ, મારા સસરા અને પતિએ મારા હાથ પકડી લીધા . મેં ઘણી બૂમો પાડી, પરંતુ ઘર બંધ હતું . મારી સાસુએ કેરોસીન રેડ્યું અને મારા પતિની ત્રણ નંબરની નાની બહેને મને આગ ચાંપી અને બારીમાંથી નીચે ફેંકી દીધી . પાડોશમાં રહેતા લોકોએ મારા પર પાણી ફેંક્યું અને મને ચાદરથી ઢાંકી દીધી . મારા સસરા અને અમારી બાજુમાં રહેતી વ્યક્તિ મને તેમની સ્કોર્પિયો કારમાં હોસ્પિટલ લાવ્યા અને મને સારવાર આપવામાં આવી .

(૧૦) જ્યારે ઘટના બની, ત્યારે તમારી આસપાસ કોણ હતું?

જવાબ: સાસુ, સસરા, મારા પતિ અને મારી ત્રણ નંબરની નહાંદ .

(૧૧) શું તમારી પ્રત્યે દુશ્મનાવટ રાખીને કોઈએ જાણીજોઈને

તમને ઈજા પહોંચાડી છે કે અકસ્માત સર્જ્યો છે? જો હા, તો તેમના

નામ જણાવો અને જો એવું ન હોય, તો તે મુજબ જણાવો .

જવાબ: સાસુ, સસરા, મારા પતિ અને ત્રણ નંબરની નહાંદે મારા

પર કેરોસીન રેડીને મને આગ ચાંપી અને તેઓએ મને બીજા

માળેથી નીચે ફેંકી દીધી .

(૧૨) તમે કયા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો છે? શું તમને સહી

કરતા આવડે છે? જો તમે અભણ છો, તો તમે અંગૂઠાનું નિશાન

કરવા સક્ષમ છો કે નહીં? જવાબ: ધોરણ-૧૨ પાસ .

(૧૩) આ સિવાય, શું તમે ઘટના વિશે અન્ય કંઈ જણાવવા માંગો

છો? જવાબ: મને મારી સાસુ, મારા પતિ, સસરા અને ત્રણ

નંબરની નહાંદ દ્વારા સળગાવવામાં આવી હતી .

મરણોન્મુખ નિવેદન મેં લખાવ્યા મુજબ સાચું અને યોગ્ય છે, જે

મને વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યું હતું . મેં તે સાંભળીને મારી સહી

કરી છે .



મરણોન્મુખ નિવેદન સવારે ૭-૨૦ કલાકે શરૂ થયું હતું અને તે  
૭-૫૫ કલાકે પૂર્ણ થયું હતું .

સ્થળ: ગુમા હોસ્પિટલ, બીલીમોરા .

તારીખ: ૧૭/૧૦/૨૦૧૨ .

સહી/- જમણા હાથના અંગૂઠાની છાપ .

સ્વાતીબેન સહી કરવા સક્ષમ ન હોવાથી  
તેમના જમણા હાથના અંગૂઠાની છાપ .

મારી રૂબરૂ,

સહી/- અવાચ્ય

૧૭/૧૦/૨૦૧૨

એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ, ગણદેવી"

૨.૩ મરણોન્મુખ નિવેદનમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે મરણોન્મુખ  
નિવેદન નોંધવાનું સાંજે ૭.૩૦ વાગ્યે શરૂ થયું હતું અને નોંધવાનું ૭.૫૫ વાગ્યે  
પૂર્ણ થયું હતું .

૨.૪ મૃતકના ભાઈ અર્થાત લક્ષ્મણ પંડિત પાટીલે ઘટના અંગે તે જ  
દિવસે એટલે કે ૧૭ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ ના રોજ ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ (આંક-

૩૬) નોંધાવ્યો હતો . એફ.આઈ.આર. (આંક- ૩૬) નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે:

"૧૭/૧૦/૨૦૧૨

આંક-: ૩૬

મારું નામ લક્ષ્મણ પંડિત પાટીલ છે, ઉંમર-૨૩, વ્યવસાય- ખેતી, રહેવાસી વિખરણ ગામ, તાલુકો- એરોંડલ, જિલ્લો- જલગાંવ, મહારાષ્ટ્ર. મોબાઈલ-૮૦૦૭૧૮૦૮૮૫ .

જાતે પૂછવામાં આવતા, હું મારી ફરીયાદની હકીકતો જણાવું છું કે હું ઉપરોક્ત સરનામે મારી માતા અને ભાઈ સાથે રહું છું અને ખેતીનું કામ કરું છું . મારા પિતા પંડિત ભાવલાલ પાટીલનું ૨૦૦૨ માં અવસાન થયું . મારી માતા નિર્મળાબેન હયાત છે . તે પણ ખેતીનું કામ કરે છે . અમે બે ભાઈઓ અને એક બહેન છીએ . સૌથી મોટો જિતેન્દ્ર છે . હું તેનાથી નાનો છું . સ્વાતીબેન મારાથી નાની છે . મેં ધોરણ ૧૨ પાસ કર્યું છે . મેં મરાઠી માધ્યમમાં અભ્યાસ કર્યો છે . હું હિન્દી બોલી અને સમજી શકું છું . મારી બહેન સ્વાતીબેનના લગ્ન ઘોંસણ ગામ, તાલુકો સોયેગાંવ, જિલ્લો- ઓરંગાબાદના રહેવાસી પ્રકાશ કૌતિક શિંદેના પુત્ર રાજેન્દ્ર સાથે ૦૬ જૂન, ૨૦૧૦ ના રોજ અમારી જ્ઞાતિના રીતિ-રિવાજો મુજબ થયા હતા . મારી

બહેન, તેના પતિ, તેના સાસરિયાઓ તેના લગ્ન પછી બીલીમોરા ખાતે રહેવા આવ્યા અને તેના પતિ અને સાસરિયાઓએ મારી બહેન સાથે ત્રણ-ચાર મહિના સુધી સારો વ્યવહાર કર્યો . ત્યારબાદ, તેના પતિ અને તેની સાસુ સંગીતાબેને મારી બહેનને કહેવાનું રાખ્યું કે અમને તું ગમતી નથી અને તને કામ આવડતું નથી . આ રીતે તેઓ મારી બહેનને નાની નાની બાબતો પર માનસિક અને શારીરિક ત્રાસ આપતા હતા . દોઢેક વર્ષ પહેલાં જ્યારે મારી બહેન મારા ભાઈના લગ્નમાં હાજરી આપવા આવી ત્યારે તેણે મને આ વાત કહી હતી .

ત્યારબાદ, તેના પતિ અથવા સાસરિયાઓ મારી બહેનને પાછી લઈ જવા ન આવ્યા કારણ કે મારી બહેનના સાસરિયાઓ ઉપરોક્ત બાબતે મારી બહેનને હેરાન કરતા હતા અને તેની સાસુ તેને માર મારતી હતી . મેં વારંવાર તેમને ફોન કર્યો અને તેમને પાછા લઈ જવા સમજાવ્યા, પરંતુ તેઓ આવ્યા નહીં . તેથી, મેં આ હકીકત રાજેન્દ્ર કાકાને જણાવી . તેઓ મધ્યસ્થી બન્યા અને મારી બહેનને મોકલવા કહ્યું . મેં મારી બહેનને રાજેન્દ્ર કાકાના ભોદ ગામે મોકલી અને હું, મારા મોટા કાકા, કાકી છાયાબેન અને મારી માતા તેની સાથે ત્યાં ગયા . મારી બહેનના સાસરિયાઓ અને તેનો પતિ પણ બીલીમોરાથી ત્યાં આવ્યા હતા . બંને પક્ષના લોકો ભેગા થયા અને

સ્વાતી, તેના સાસરિયાઓ અને પતિને સમજાવ્યા અને તેના સાસરિયાઓ અને પતિ ગયા દિવાળીએ મારી બહેનને પાછી લઈ ગયા . જે દિવસે તેઓ મારી બહેનને લઈ ગયા તે જ દિવસે મેં ફોન કરીને પૂછપરછ કરી અને પૂછ્યું કે તેઓ ક્યારે પહોંચ્યા . તેની સાસુએ કહ્યું કે આજથી અમારે કોઈ સંબંધ નથી અને ફરી ફોન ન કરવાનું કહ્યું . ત્યારબાદ, મેં કોઈ ફોન કર્યો ન હતો.

આજે, હું સવારે સાત વાગ્યાની આસપાસ મારા કાકાના ગામ આંતુર્લી ખાતે હાજર હતો . તે સમયે, મારા ભાઈ જિતેન્દ્રએ મારા ગામથી મને ટેલિફોન કર્યો કે સ્વાતીબેન તેના સાસરિયાના ઘરે દાઝી ગઈ છે અને તેને બીલીમોરાની હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવી છે, તેથી, તું જલ્દી ગામમાં આવ . તેથી, હું મારા ગામમાં મારા ઘરે ગયો અને મારા ગામથી, હું, મારી માતા, મારા કાકા, મારો ભાઈ અને અન્ય સંબંધીઓ બે વાહનોમાં બીલીમોરાની ગુપ્તા હોસ્પિટલમાં પહોંચ્યા . મેં જોયું કે મારી બહેનને આઈસીયુ રૂમમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તેનું આખું શરીર દાઝી ગયું હતું . આખા શરીર પર મેડિકલ પાટા બાંધેલા હતા . મેં મારી બહેનને પૂછ્યું કે તે કેવી રીતે દાઝી ગઈ અને તેણે જણાવ્યું કે ગયા સોમવારે એટલે કે ૧૫/૧૦/૨૦૧૨ ના રોજ, મધરાતે દોઢ વાગ્યે મારા પતિ નશાની હાલતમાં ઘરે આવ્યા . મેં તેને પૂછ્યું કે શું "તમારો

આવવાનો આ સમય છે?", તેથી, તે ઉશ્કેરાઈ ગયો અને મારા પર હુમલો કર્યો . મારી સાસુએ મને કહ્યું કે તું કેરોસીન છાંટીને મરી જા . તેણે જણાવ્યું કે એવું છે અને આજે, હું મારી નાંદ માટે રોટલી બનાવવા વહેલી સવારે ત્રણ વાગ્યે ઉઠી હતી અને તે બનાવ્યા પછી, મારી સાસુએ મને કહ્યું કે તને રાંધતા આવડતું નથી . ઝપાઝપી પર મારા પતિ અને સાસુએ મને માર માર્યો . તે સમયે મારી સાસુએ મને કહ્યું "જા અને તારી માતા પાસેથી પચાસ હજાર રૂપિયા લઈ આવ" અને મેં ના પાડતા, મારી સાસુ અને મારા પતિએ મને માર માર્યો . મારી સાસુએ મારી નાંદ કરિશ્માને જઈને પાર્કિંગમાંથી કેરોસીનનો કેરબો લાવવા કહ્યું . મારી નાંદ કેરોસીનનો કેરબો લાવી અને મારી સાસુએ તેમાંથી મારા પર કેરોસીન રેડ્યું . તે સમયે મારા પતિએ મને પકડી રાખી હતી અને મારા સસરા પણ હાજર હતા, પરંતુ તેમણે વચ્ચે પડ્યા ન હતા . મારી નાંદે માચીસમાંથી દીવાસળી સળગાવી અને મારા પર ફેંકી . હું સળગવા લાગી હોવાથી, તેઓએ મને ડ્રોઈંગ રૂમની બારીમાંથી સળગતી હાલતમાં બહાર ફેંકી દીધી . હું નીચે પડી અને મારી બૂમો સાંભળીને, એક કાકા જેવી વ્યક્તિએ મારા પર પાણી રેડ્યું . મારી સાસુ, સસરા, નાંદ અને પતિ નીચે આવ્યા . તેઓએ મારા પર પાણી રેડનાર વ્યક્તિને કહ્યું કે તેને સળગવા દો અને મરવા દો .

ત્યારબાદ, મને સારવાર માટે આ હોસ્પિટલમાં લાવવામાં આવી છે અને હાલમાં, મારી સારવાર ચાલી રહી છે . તેણે જણાવ્યું કે ઉક્ત ઘટના સવારે સવા છ વાગ્યાની આસપાસ બની હતી .

તેથી, હું મારી બહેનની સાસુ સંગીતાબેન પ્રકાશભાઈ અને તેના પતિ રાજેન્દ્ર પ્રકાશ, તેના સસરા પ્રકાશ કૌતિક શિંદે અને તેની નણંદ કરિશ્મા પ્રકાશ શિંદે સામે મારી બહેન સ્વાતીબેનને માનસિક અને શારીરિક ત્રાસ આપવા બદલ અને પચાસ હજાર રૂપિયાના દહેજની માંગણી કરવા બદલ અને તેઓએ મારી બહેન પર કેરોસીન રેડ્યું, દીવાસળીથી સળગાવી અને તેના મૃત્યુ નિપજાવવાના ઇરાદાથી તેને બારીની બહાર ફેંકી દીધી તે બદલ ફરીયાદ આપું છું . મારા સાક્ષીઓ તે છે જેમના નામ ફરીયાદમાં ઉલ્લેખિત છે અને જે કોઈ પણ તપાસ દરમિયાન મળી આવે છે .

ઉપરોક્ત ફરીયાદ મારા હિન્દીમાં ડિક્ટેશન મુજબ ગુજરાતીમાં નોંધવામાં આવી છે અને મને હિન્દીમાં સમજાવ્યા પછી મારા ડિક્ટેશન મુજબ ઉક્ત ફરીયાદ સાચી અને યોગ્ય છે . મેં તે વાંચી અને સમજીને મારી સહી કરી છે ."

૨.૫ આમ, ઉપરોક્ત પરથી જે ચિત્ર ઉભરી આવે છે તે એ છે કે મૃતકને સવારે લગભગ ૬.૪૦ વાગ્યે ૯૫ થી ૧૦૦ ટકા દાઝેલી હાલતમાં ડો. ગુમાની હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવી હતી . તે બેભાન અવસ્થામાં જોવા મળી હતી . તેણીનું બ્લડ પ્રેશર અને પલ્સ નોંધી શકાય તેમ ન હતા અને તે કંઈપણ બોલી શકે તેવી સ્થિતિમાં ન હતી . ડો. ગુમાએ વહેલી તકે સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશનને જાણ કરી હતી . પી.એસ.ઓ., બીલીમોરા દ્વારા મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવા હેતુ માટે ગણદેવીના એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટને એક ચાદી મોકલવામાં આવી હતી . એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ સવારે ૧૧.૦૦ વાગ્યાની આસપાસ હોસ્પિટલ પહોંચ્યા અને નોંધ્યું કે પીડિત બોલી શકે તેવી સ્થિતિમાં નથી . બાદમાં, ફરી એકવાર એક ચાદી મોકલવામાં આવી જેમાં પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યું કે દર્દી ભાનમાં આવી ગઈ છે અને વાત કરી શકે તેવી સ્થિતિમાં છે . બીજો શેરો તે જ ચાદીના પાછળના ભાગે છે . તે સવારે મોકલવામાં આવ્યો હતો . તે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટના પુરાવા નોંધતી વખતે ટ્રાયલમાં પ્રથમ વખત રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો . સાંજની મોડી કલાકોમાં જે મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું, તેના પર ડોક્ટર કે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તેણીની યોગ્ય સ્થિતિ વિશે કોઈ શેરો કરવામાં આવ્યો નથી .

૩. મૃતકના ભાઈ દ્વારા એફઆઈઆર નોંધાવવામાં આવતા, તપાસ શરૂ થઈ હતી . શરૂઆતમાં આઈપીસીની કલમ ૧૧૪ સાથે વાંચતા કલમ ૩૦૭,

જદાંહે હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે એફઆઈઆર નોંધવામાં આવી હતી . ૧૮ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ ના રોજ રાત્રે ૮.૦૦ વાગ્યાની આસપાસ, પીડિતા દાઝવાને કારણે થયેલી ઈજાઓ સામે ઝઝૂમતા મૃત્યુ પામી . મૃતદેહ પોસ્ટ-મોર્ટમ માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો . પોસ્ટ-મોર્ટમ રિપોર્ટ (આંક- ૨૬) દર્શાવે છે કે આખા શરીર પર દાઝવાને કારણે ઈજાઓ હતી અને મૃત્યુનું કારણ આંચકો અને સેપ્ટિસેમિયા હતું . ફોરેન્સિક સાયન્સ વાનની ટીમ સાથે તપાસ અધિકારીએ ઘટના સ્થળ એટલે કે સંબંધિત સમયે મૃતક અને આરોપી વ્યક્તિઓ જે એપાર્ટમેન્ટમાં રહેતા હતા તેની મુલાકાત લીધી હતી . જે ફ્લેટમાં કથિત ઘટના બની હોવાનું કહેવાય છે તે એપાર્ટમેન્ટના બીજા માળે છે . ફોરેન્સિક સાયન્સ વાનની ટીમના સભ્યોની સાથે પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં પંચનામા દોરવામાં આવ્યા હતા . વિવિધ સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા .

૩.૧ તપાસના અંતે, ઉપરોક્ત ગુનાઓ માટે ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી . ચાર્જશીટ દાખલ કરવાને પરિણામે ક્રિમિનલ કેસ નં. ૪૧/૨૦૧૩ શરૂ થયો . એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ગણદેવીએ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦૮ (ટૂંકમાં "સી.આર.પી.સી") હેઠળ કેસ સેશન્સ કોર્ટને સોંપ્યો . કમિટલને પરિણામે સેશન્સ કેસ નં. ૬/૨૦૧૩ શરૂ થયો .



૩.૨ અપીલકર્તાઓની કબૂલાત નોંધવામાં આવી હતી . અપીલકર્તાઓએ ગુનો કબૂલ ન કર્યો અને ટ્રાયલ ચલાવવા વિનંતી કરી . ટ્રાયલ કોર્ટે ૧૫ એપ્રિલ, ૨૦૧૩ ના આદેશ દ્વારા ચાર્જ (આંક- ૩) ફેમ કર્યો હતો .

૩.૩ ફરીયાદપક્ષે નીચેના મૌખિક પુરાવા રજૂ કર્યા:

**મૌખિક પુરાવાઓ**

| સાક્ષી નંબર. | સાક્ષીનું નામ                                     | પ્રદર્શન કરો નંબર. |
|--------------|---------------------------------------------------|--------------------|
| ૧            | લક્ષ્મણ પંડિત પાટીલ (ફરિયાદી)                     | ૧૦                 |
| ૨            | નિર્મલાબેન પંડિત પાટીલ (પીડિતાની માતા)            | ૧૨                 |
| ૩            | જીતેન્દ્ર પંડિત પાટીલ (પીડિતાના ભાઈ)              | ૧૩                 |
| ૪            | નામદેવ ગોબા પાટીલ<br>(પીડિતાના માતાના દાદા)       | ૧૪                 |
| ૫            | સુલોચનાબેન નામદેવ પાટીલ<br>(પીડિતાની માતાની દાદી) | ૧૫                 |
| ૬            | છયાબેન બાપુ પાટીલ<br>( સસરા-પીડિતાની ભાબી)        | ૧૬                 |

|    |                                                                                                |    |
|----|------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ૭  | ડૉ. સુભાષચંદ્ર રાધાકિશન ગુપ્તા<br>(તબીબી અધિકારી જેમણે પીડિતાને<br>સારવાર આપી હતી)             | ૨૩ |
| ૮  | ડૉ. શંકર જિનાભાઈ ગામિત<br>(તબીબી અધિકારી કે જેમણે કામગીરી કરી<br>હતી<br>પીડિતાનું પોસ્ટમોર્ટમ) | ૨૫ |
| ૯  | મહેશ વસીભાઈ રબારી<br>( જે વ્યક્તિએ ડાઈઇંગ રેકૉર્ડ કર્યું હતું<br>ભોગ બનનારની ઘોષણા)            | ૩૨ |
| ૧૦ | ભારત દયાલભાઈ વૈષ્ણવ<br>(પોલીસ સાક્ષી જેણે ફરિયાદ નોંધાવી હતી<br>ફરિયાદી)                       | ૩૫ |
| ૧૧ | વિરલદન ખંગારદન ગઢવી<br>(તપાસ કરનાર અધિકારી)                                                    | ૩૭ |

૩.૪ ફરીયાદપક્ષે દસ્તાવેજી પુરાવાઓની નીચેની વિગતો રજૂ કરી:

### દસ્તાવેજી પુરાવાઓ

| શ્રી.<br>નંબર. | દસ્તાવેજની વિગત | પ્રદર્શન<br>કરો |
|----------------|-----------------|-----------------|
|----------------|-----------------|-----------------|

|    |                                                                                                                                         | નંબર. |
|----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| ૧  | ઘટના સ્થળનો પંચનામા                                                                                                                     | ૧૭    |
| ૨  | ગુનાના સ્થળનો પંચનામા.                                                                                                                  | ૧૮    |
| ૩  | પંચનામાની તપાસ કરો                                                                                                                      | ૧૯    |
| ૪  | પીડિતાએ પહેરેલા કપડાનો પંચનામા<br>ઘટના સમયે સ્વાતીબેન.                                                                                  | ૨૦    |
| ૫  | આરોપી વ્યક્તિઓના શરીરની સ્થિતિનો<br>પંચનામા.                                                                                            | ૨૧    |
| ૬  | કેસેટની જમીનો પંચનામા<br>ઘટના સ્થળની વીડિયોગ્રાફી કરવામાં આવી<br>છે.                                                                    | ૨૨    |
| ૭  | પીડિત સ્વાતીબેનનું ઈજાનું પ્રમાણપત્ર જે<br>બિલિમોરાની ગુપ્તા હોસ્પિટલ દ્વારા તેની<br>ઈજા અંગે જારી કરવામાં આવ્યું હતું.                 | ૨૪    |
| ૮  | પીડિત સ્વાતીબેનનો પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ.                                                                                                  | ૨૬    |
| ૯  | પીડિત સ્વાતીબેનના મૃત્યુ પ્રમાણપત્રનું<br>કારણ.                                                                                         | ૨૭    |
| ૧૦ | આરોપી નંબરનું ઈજા પ્રમાણપત્ર.૧ –<br>પ્રકાશ કૌતિક શિંદેને મેંગુસી હોસ્પિટલ,<br>બિલીમોરા દ્વારા તેમની ઈજા અંગે જારી<br>કરવામાં આવ્યા હતા. | ૨૮    |
| ૧૧ | આરોપી નંબરનું ઈજા પ્રમાણપત્ર.૨ –<br>રાજેન્દ્ર                                                                                           | ૨૯    |

|    |                                                                                                                                            |        |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
|    | પ્રકાશ શિંદેને બિલિમોરાની મેંગુસી હોસ્પિટલ દ્વારા તેમની ઇજા અંગે જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.                                                  |        |
| ૧૨ | આરોપી નંબરનું ઇજા પ્રમાણપત્ર.૩ – સંગીતા<br><br>મેંગુસી હોસ્પિટલ દ્વારા જારી કરાયેલ પ્રકાશ શિંદે,<br><br>બિલીમોરા તેની ઇજા વિશે.            | ૩૦     |
| ૧૩ | કરિશ્મા પ્રકાશ શિંદેને તેમની ઇજા અંગે બિલિમોરાની મેંગુસી હોસ્પિટલ દ્વારા ઇન્જરી સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવ્યું હતું.                            | ૩૧     |
| ૧૪ | પી. એસ. ઓ. બિલિમોરા દ્વારા યદી લખવામાં આવી હતી અને પીડિતાની મરણોમુખ નિવેદન નોંધવા માટે કાર્યકારી મેજિસ્ટ્રેટ, ગાંદેવીને મોકલવામાં આવી હતી. | ૩૩     |
| ૧૫ | પીડિત સ્વાતીબેનની મૃત્યુ ઘોષણા.                                                                                                            | ૩૪     |
| ૧૬ | ફરિયાદીની ફરિયાદ.                                                                                                                          | ૩૬     |
| ૧૭ | સ્ટેશન ડાયરી પ્રવેશ નંબર.૪ નોંધપાત્ર પ્રવેશ નંબર.૫૦ / ૨૦૧૨ બિલીમોરા પોલીસ સ્ટેશન.                                                          | ૩૯     |
| ૧૮ | બિલીમોરા પોલીસ સ્ટેશન, સ્ટેશન ડાયરી એન્ટ્રી નંબર.૧૮ ફર્સ્ટ-કાઈમ રજિસ્ટર નંબરનો કેસ.૮૨ / ૨૦૧૨                                               | ૪૦     |
| ૧૯ | ફોરેન્સિક ઇન્વેસ્ટિગેશન વાન દ્વારા ઘટના                                                                                                    | ૪૨ અને |

|    |                                                                                                              |    |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
|    | સ્થળની મુલાકાતનો પ્રાથમિક અહેવાલ.                                                                            | ૪૩ |
| ૨૦ | મૃતદેહ સોંપવાની રસીદ.                                                                                        | ૪૪ |
| ૨૧ | બિલીમોરા પોલીસ સ્ટેશનમાંથી ડિરેક્ટર, ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરી, સુરતને પત્ર મોકલવામાં આવ્યો હતો.            | ૪૫ |
| ૨૨ | ગુના સંબંધિત મુદ્દામલને તપાસ માટે ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીમાં મોકલવા વિશે નોંધ લો.                         | ૪૬ |
| ૨૩ | સત્તાનું પ્રમાણપત્ર.                                                                                         | ૪૭ |
| ૨૪ | રસીદ અંગેનો સ્વીકૃતિ પત્ર<br>પ્રાદેશિક ફોરેન્સિક વિજ્ઞાનમાંથી મુદ્દામલ લેબોરેટરી, સુરત.                      | ૪૮ |
| ૨૫ | તપાસ હાથ ધર્યા પછી પ્રાદેશિક ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા, સુરતમાંથી મુદ્દામલ મોકલવા અંગેનો પત્ર મોકલો.      | ૪૯ |
| ૨૬ | પ્રાદેશિક ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા, સુરત ના રસાયણશાસ્ત્ર વિભાગનો વિશ્લેષણ અહેવાલ.                        | ૫૦ |
| ૨૭ | ગુનાના સ્થળની સીડી કેસેટ.                                                                                    | ૫૧ |
| ૨૮ | ગુનાના સ્થળની તસવીરો.                                                                                        | ૫૨ |
| ૨૯ | મુદ્દામલ વિશેનો મોકલેલો પત્ર પાછો મળ્યો<br>પ્રાદેશિક ફોરેન્સિકમાંથી તપાસ કર્યા પછી વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા, સુરત. | ૫૩ |

|    |                                                                                             |    |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ૩૦ | પ્રાદેશિક ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા, સુરતમાંથી જીવવિજ્ઞાન વિભાગનો જૈવિક વિશ્લેષણ અહેવાલ. | ૫૪ |
| ૩૧ | પ્રાદેશિક ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળાનો સેરોલોજીકલ વિશ્લેષણ અહેવાલ, સુરત.                  | ૫૫ |
| ૩૨ | ઘટના સ્થળનો નકશો.                                                                           | ૫૬ |

૩.૫ આરોપી-અપીલકર્તાઓના નિવેદનો સી.આર.પી.સી ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યા હતા . અપીલકર્તાઓએ નિર્દોષ હોવાનો દાવો કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે તેમને કથિત ગુનામાં ખોટી રીતે ફસાવવામાં આવ્યા હતા .

૩.૬ ટ્રાયલના અંતે, ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તાઓને ઉપર જણાવેલ ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવ્યા અને તેમને દર્શાવ્યા મુજબની સજા ફટકારી .

૪. દોષસિદ્ધિ અને સજાના ચુકાદા અને આદેશથી અસંતુષ્ટ થઈને, અપીલકર્તાઓ આ અપીલ સાથે આ કોર્ટ સમક્ષ આવ્યા છે .

પ. અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી હૃદય બુચની સહાય સાથે વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી એન. ડી. નાણાવટીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે અપીલકર્તાઓની સમગ્ર દોષસિદ્ધિ મૃતકના ડાઇંગ ડેક્લેરેશન પર આધારિત છે . વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલના જણાવ્યા મુજબ, રેકૉર્ડ પરના સંજોગોવશાત પુરાવા દ્વારા મૃતકનું ડાઇંગ ડેક્લેરેશન ખોટું સાબિત થાય છે . વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે મૃતકના ભાઈ અને માતા-પિતા સહિત તમામ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હતા અને તેમણે ફરીયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું ન હતું . તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે મૃતક ૯૮% દારૂ ગઈ હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, તેણી એક શબ્દ પણ બોલી શકે તેવી સ્થિતિમાં હોવાનું કહી શકાય નહીં . તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ડાઇંગ ડેક્લેરેશન વિશ્વસનીય ન હોવાથી અને અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર પુરાવા દ્વારા સમર્થિત ન હોવાથી, અપીલકર્તાઓની દોષસિદ્ધિ કાયદામાં ટકી શકે તેમ નથી . ઉપર દર્શાવેલા આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી નાણાવટી પ્રાર્થના કરે છે કે આ અપીલમાં યોગ્યતા હોવાથી, તેને મંજૂર કરવામાં આવે અને અપીલકર્તાઓને તમામ આરોપોમાંથી નિર્દોષ મુક્ત કરવામાં આવે .

૬. બીજી તરફ, પ્રતિવાદી – ગુજરાત રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી એચ. કે. પટેલ દ્વારા આ અપીલનો સખત વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે . વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી પટેલે, તેમની સામાન્ય નિષ્પક્ષતા સાથે, રજૂઆત કરી હતી કે તેમાં કોઈ શંકા નથી કે ડાઈંગ ડેક્લેરેશન વિશ્વસનીય નથી કારણ કે તે રેકૉર્ડ પરના સંજોગોવશાત પુરાવાઓ દ્વારા ખોટું સાબિત થાય છે . વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી પટેલ અમને એ દર્શાવવા માટે પૂરતા નિષ્પક્ષ છે કે જોકે મૃતકના ડાઈંગ ડેક્લેરેશન પરથી એવું જણાય છે કે ઘટના એપાર્ટમેન્ટના બીજા માળે આવેલા ફ્લેટની અંદર બની હતી, તેમ છતાં મૃતકને તેના ફ્લેટમાં સળગાવવામાં આવી હતી તેવું દર્શાવવા માટે નામમાત્રનો પણ કોઈ પુરાવો નથી . શ્રી પટેલે ખૂબ જ નિષ્પક્ષતાથી ધ્યાન દોર્યું કે આ ઘટના ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર એપાર્ટમેન્ટના પાર્કિંગ એરિયામાં ક્યાંક બની હોય તેવું લાગે છે . શ્રી પટેલે ધ્યાન દોર્યું કે પાર્કિંગ એરિયામાંથી કેરોસીનનો કેરબો મળી આવ્યો હતો . પાર્કિંગ એરિયાની દિવાલના કેટલાક ભાગ પર કાળી મેશ લાગેલી હતી અને પાર્કિંગ એરિયામાંથી કેટલીક દીવાસળીઓ પણ મળી આવી હતી . તેમણે ધ્યાન દોર્યું કે એપાર્ટમેન્ટના ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પરથી, પાર્કિંગ એરિયા પાસે ક્યાંકથી મૃતકે પહેરેલા કપડાંના કેટલાક સળગેલા ટુકડા પણ મળી આવ્યા હતા . શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી કે મૃતકના ડાઈંગ ડેક્લેરેશનમાંનું વર્ઝન અસંગત છે અને ગુનાના સ્થળના પંચનામા અને ફોરેન્સિક સાયન્સ વાનના રિપોર્ટ સાથે વિરોધાભાસી છે . આમ, વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી પટેલના મતે, આ કેસ હત્યાના મૃત્યુનો નથી પરંતુ, ચોક્કસપણે



આત્મહત્યાના મૃત્યુનો કેસ છે . શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી કે જ્યાં સુધી આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી અપીલકર્તાઓ તેમની જવાબદારીમાંથી છટકી શકે નહીં . શ્રી પટેલના જણાવ્યા મુજબ, દહેજની માંગણી અને તે સંદર્ભે મૃતકને હેરાનગતિના પુરાવા છે . તેમણે રજૂઆત કરી કે મૃતકે તેના ડાઈંગ ડેક્લેરેશનમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું છે કે તેના પતિ અને સાસરિયાઓ જેમાં સગીર નાંદ પણ સામેલ હતી તેઓ તેની સાથે ફૂરતાભર્યો વ્યવહાર કરતા હતા અને રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની માંગણી હતી . શ્રી પટેલના મતે, આરોપી-અપીલકર્તાઓ આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર દહેજ મૃત્યુના ગુના માટે દોષિત છે . શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી કે જોકે આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૪-બી નો કોઈ ચોક્કસ આરોપ નથી તેમ છતાં, અપીલેટ કોર્ટ હંમેશા સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ ની મદદથી દોષસિદ્ધિમાં યોગ્ય રીતે ફેરફાર કરી શકે છે . વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી કે જો આ કોર્ટ અપીલકર્તાઓને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર દહેજ મૃત્યુના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા તૈયાર ન હોય તો પણ, તેઓ આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠરવાને પાત્ર છે, કારણ કે અપીલકર્તાઓ મૃતકને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેર્યા હોવાનું કહી શકાય . ઉપર દર્શાવેલા આવા સંજોગોમાં, શ્રી પટેલ પ્રાર્થના કરે છે કે જોકે આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હત્યાના ગુના માટે અપીલકર્તાઓની દોષસિદ્ધિ કાયદામાં ટકી શકે તેમ ન હોય, તો પણ તેઓને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૪-

બી અથવા આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે .

### વિશ્લેષણ :-

૭. પક્ષકારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીઓ જોયા પછી, અમારા વિચારણા માટે માત્ર એક જ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તાઓને હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે .

૭.૧ અમને એ વાતની નોંધ લેતા ખેદ થાય છે કે કોઈ ચા બીજા કારણસર ટ્રાયલ દરમિયાન તમામ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હતા . એ નોંધવું ખૂબ જ દુઃખદ છે કે એફઆઈઆર નોંધાવનાર ભાઈ સહિત માતાપિતા પણ હોસ્ટાઈલ થયા હતા . કોઈપણ સાક્ષીએ ફરીયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી . આવા સંજોગોમાં, ધ્યાનમાં લેવા જેવો પુરાવાનો એકમાત્ર ભાગ ડાઈંગ ડેક્લેરેશન છે .

૭.૨ એ સુસ્થાપિત છે કે ડાઇંગ ડેક્લેરેશનના આધારે દોષસિદ્ધિનો આધાર રાખવા માટે, કોર્ટે સંતુષ્ટ થવું જોઈએ કે તે સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય છે અને તેમાં કોઈ મોટી ખામી હોવી જોઈએ નહીં . જો કેટલીક ખામીઓ હોય, તો કોર્ટે તપાસ કરવી જોઈએ કે શું તે ઘાતક છે અથવા શું કોઈ સમર્થન આપતો પુરાવો છે જે ફરીયાદપક્ષના કેસને ટેકો આપે છે અને ડાઇંગ ડેક્લેરેશનને સ્વીકાર્ય બનાવે છે. પી. મણિ વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ, ૨૦૦૬ સીઆરઆઈ. એલ. જે. ૧૬૨૯ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે તેમ, જો પતિ અને પત્ની વચ્ચેના સંબંધો કડવા બની જાય, અને આવા સંજોગોમાં જો પત્નીએ તેના શરીર પર આગ લગાવીને આત્મહત્યા કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હોય, તો આવી મહિલા માટે બદલો લેવાના હેતુથી ડાઇંગ ડેક્લેરેશનમાં ઇરાદાપૂર્વક ખોટું નિવેદન આપવું અસામાન્ય નથી . ઉપરોક્ત નિર્ણયના ફક્ત ૧૪ માં સુપ્રીમ કોર્ટના સંબંધિત અવલોકનો નીચે ટાંકવામાં આવ્યા છે:

"નિઃશંકપણે માત્ર ડાઇંગ ડેક્લેરેશનના આધારે દોષસિદ્ધિ નોંધી શકાય છે પરંતુ તે માટે તે સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય હોવું જોઈએ . એવા કિસ્સામાં જ્યાં ડાઇંગ ડેક્લેરેશનની સાચીતા અંગે શંકા ઊભી થઈ શકે, ત્યાં કોર્ટ તેના આધારે આરોપીને દોષિત ઠેરવતા પહેલા કેટલાક સમર્થન આપતા પુરાવાઓની શોધ કરશે . શંકા એ સાબિતીનો વિકલ્પ નથી . જો રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા પુરાવા સૂચવે છે કે આપું ડાઇંગ ડેક્લેરેશન સંપૂર્ણ સત્ય છતું કરતું નથી,

તો તેને માત્ર પુરાવાના એક ભાગ તરીકે ગણી શકાય જે કિસ્સામાં દોષસિદ્ધિ માત્ર તેના આધારે જ રાખી શકાતી નથી . ડાઇંગ ડેકલેરેશન નિર્દોષ પાત્રનું છે કે કેમ તે પ્રશ્ન ઘણા પરિબળો પર આધાર રાખે છે; મૃતકની શારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ તેમાંથી એક છે . આ કિસ્સામાં રેકૉર્ડ પર જે સંજોગો લાવવામાં આવ્યા છે તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ડાઇંગ ડેકલેરેશનમાં જે કહેવામાં આવ્યું હશે તે સાચું ન હોઈ શકે . જો મૃતક લાંબા સમયથી તેના પતિ સામે ક્લેષ રાખતી હોય, તો આત્મહત્યા કરતી વખતે તે તેને ફસાવવાનો પ્રયાસ કરી શકે છે જેથી તેનું જીવન દુઃખી થઈ શકે . વર્તમાન કિસ્સામાં જ્યાં અપીલકર્તા પર ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ ની શરતોમાં અનુમાન ઉપલબ્ધ નથી . આવા અનુમાનની ગેરહાજરીમાં, આરોપીની દોષસિદ્ધિ અને સજા ફરીયાદપક્ષ દ્વારા રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા સચોટ અને વિશ્વસનીય પુરાવા પર આધારિત હોવી જોઈએ . આ કિસ્સામાં, અમને જણાય છે કે પુરાવાઓ એવા નથી જે માત્ર આરોપીના દોષ તરફ જ નિર્દેશ કરે છે ."

(અમારા દ્વારા ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે) .

૭.૩ અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલની દલીલને અમે પહેલા ધ્યાનમાં લઈ શકીએ કે ડાઈંગ ડેક્લેરેશનને વિચારણામાંથી બહાર કાઢવું જોઈએ કારણ કે મૃતકને જ્યારે હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવી ત્યારે ૯૮% દાઝી ગઈ હતી અને તેની સ્થિતિ ખૂબ જ ગંભીર હતી . વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલની દલીલ એવી છે કે આવા સંજોગોમાં, તેણી કોઈપણ નિવેદન આપવા માટે યોગ્ય મનઃસ્થિતિમાં હોવાનું કહી શકાય નહીં . વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલે આવી રજૂઆતના સમર્થનમાં ૯મી એપ્રિલ, ૨૦૧૯ ના રોજ નિર્ણીત સંપત બાબતો કાલે અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, ૨૦૧૯ લોસ્યુટ (એસસી) ૧૦૩૦ (ફિમિનલ અપીલ નં. ૬૯૪ અને ૬૯૫ / ૨૦૧૧) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના તાજેતરના નિર્ણય પર મજબૂત આધાર રાખ્યો છે . ફકરા ૧૩, ૧૪ અને ૧૫ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો છે . અવલોકનો નીચે મુજબ છે:

"૧૩. અમારા મતે, જોકે ડાઈંગ ડેક્લેરેશન સાબિત થાય છે, મુદ્દો એ છે કે શું આપણે માત્ર આ ડાઈંગ ડેક્લેરેશનના આધારે આરોપીને દોષિત ઠેરવી શકીએ . વર્તમાન પ્રકૃતિના કિસ્સામાં જ્યાં પીડિતા ૯૮% દાઝી ગઈ હતી અને ડૉક્ટરે રેકૉર્ડ પરથી જણાવ્યું છે કે સવારે ૩.૩૦ વાગ્યે પેઈનકિલરનું ઇન્જેક્શન આપવામાં આવ્યું હતું અને ત્યારબાદ ડાઈંગ ડેક્લેરેશન નોંધવામાં આવ્યું હતું, ત્યાં પીડિતા નિવેદન આપવા માટે યોગ્ય મનઃસ્થિતિમાં હતી કે કેમ તે

અંગે ગંભીર શંકા છે . તે ૯૮% દાઝવાથી પીડાઈ રહી હતી . તે ખૂબ જ પીડામાં હોવી જોઈએ અને એકવાર શામક દવા નું ઈન્જેક્શન આપવામાં આવ્યા પછી, તેણી ભ્રમણાની સ્થિતિમાં હોવાની શક્યતાને સંપૂર્ણપણે નકારી શકાય નહીં . એ ઉલ્લેખ કરવો પણ પ્રસ્તુત રહેશે કે પીડિતા નિવેદન આપવા માટે યોગ્ય મનઃસ્થિતિમાં હતી તેવો ડૉક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલો શેરો નિવેદન પહેલાં નહીં પરંતુ નિવેદન નોંધાયા પછી કરવામાં આવ્યો છે . સામાન્ય રીતે તે તેનાથી વિપરીત હોવું જોઈએ .

૧૪. એમાં કોઈ શંકા નથી કે, ડાઈંગ ડેક્લેરેશન એ પુરાવાનો એક અત્યંત મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે અને જ્યાં કોર્ટને સંતોષ થાય કે ડાઈંગ ડેક્લેરેશન સાચું છે, સ્વૈચ્છિક છે અને કોઈ બાહ્ય પ્રભાવનું પરિણામ નથી, ત્યાં કોર્ટ માત્ર ડાઈંગ ડેક્લેરેશનના આધારે આરોપીને દોષિત ઠેરવી શકે છે . આપણે આખા કાયદાનો સંદર્ભ આપવાની જરૂર નથી પરંતુ શ્યામ શંકર કાંકરિયા વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર ૨૦૦૬ ૧૩ એસ.સી.સી ૧૬૫ ના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય રહેશે જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"૧૧. જોકે ડાઈંગ ડેક્લેરેશન ખૂબ વજન ધરાવે છે, તે નોંધવું યોગ્ય છે કે આરોપીને ઉલટતપાસની કોઈ સત્તા નથી

. શપથની જવાબદારી જેટલી જ સત્ય બહાર લાવવા માટે આવી સત્તા આવશ્યક છે . આ જ કારણ છે કે કોર્ટ એવો પણ આગ્રહ રાખે છે કે ડાઇંગ ડેક્લેરેશન એવા પ્રકારનું હોવું જોઈએ જે તેની સાચીતા અંગે કોર્ટને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રેરિત કરે . કોર્ટે સાવચેત રહેવું પડશે કે મૃતકનું નિવેદન કોઈ શીખવવાનું અથવા પ્રેરિત કરવાનું પરિણામ ન હતું અથવા કલ્પનાનું ઉત્પાદન ન હતું . કોર્ટે એ બાબતે વધુ સંતુષ્ટ થવું જોઈએ કે હુમલાખોરનું અવલોકન કરવા અને તેને ઓળખવાની સ્પષ્ટ તક મળ્યા પછી મૃતક યોગ્ય મનઃસ્થિતિમાં હતો . એકવાર કોર્ટને સંતોષ થઈ જાય કે નિવેદન સાચું અને સ્વૈચ્છિક હતું, નિઃશંકપણે, તે કોઈપણ વધુ સમર્થન વિના તેની દોષસિદ્ધિનો આધાર બનાવી શકે છે . એવા કાયદાના સંપૂર્ણ નિયમ તરીકે નિર્ધારિત કરી શકાય નહીં કે જ્યાં સુધી તેને સમર્થન ન મળે ત્યાં સુધી ડાઇંગ ડેક્લેરેશન દોષસિદ્ધિનો એકમાત્ર આધાર બની શકે નહીં . સમર્થનની આવશ્યકતા ધરાવતો નિયમ માત્ર સમજદારીનો નિયમ છે....."

૧૫. વર્તમાન કેસમાં, જેમ આપણે પહેલેથી જ ઉપર ઠરાવ્યું છે, ત્યાં થોડી શંકા હતી કે શું પીડિતા નિવેદન આપવા માટે યોગ્ય

મનઃસ્થિતિમાં હતી . એમાં કોઈ શંકા નથી કે, ડૉક્ટરે જણાવ્યું હતું કે તે યોગ્ય મનઃસ્થિતિમાં હતી પરંતુ તેણે પોતે જ, તેના પુરાવામાં, સ્વીકાર્યું હતું કે ૯૯% દાઝી ગયેલી પીડિતાના કિસ્સામાં, આંચકાથી ભ્રમણા થઈ શકે છે . વધુમાં, અમારા મતે, પેઈનકિલર્સ આપવાની સાથે આઘાતની સંયુક્ત અસરો સંભવિત ભ્રમણાના કિસ્સામાં પરિણમી શકે છે, અને તેથી, વર્તમાન કિસ્સામાં સમર્થન આપતા પુરાવા શોધવાની જરૂર છે ."

૭.૪ મૃતક તેના ડાઈંગ ડેક્લેરેશનના રેકોર્ડિંગ સમયે યોગ્ય મનઃસ્થિતિમાં હતી કે નહીં તે પ્રશ્ન પર આપણે વધુ ચર્ચા કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકતા નથી કારણ કે, અન્યથા પણ, મૃતકે તેના ડાઈંગ ડેક્લેરેશનમાં જે કહ્યું છે તે રેકોર્ડ પરના સંજોગોવશાત પુરાવા દ્વારા ખોટું સાબિત થાય છે . અમે એવું માનવા તૈયાર નથી કે એપાર્ટમેન્ટના બીજા માળે આવેલા ફ્લેટની અંદર સગીર આરોપી સહિત અપીલકર્તાઓ દ્વારા મૃતકને આગ લગાડવામાં આવી હતી, અને ત્યારબાદ, ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર બારીમાંથી નીચે ફેંકી દેવામાં આવી હતી . ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, આપણે આંક- જર નો સંદર્ભ લઈ શકીએ . આંક- જર ફોરેન્સિક ઇન્વેસ્ટિગેશનનો રિપોર્ટ છે . ફોરેન્સિક ઇન્વેસ્ટિગેશન વાન, નવસારીના સાયન્ટિફિક ઓફિસરે તેમના રિપોર્ટમાં નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:



ફોરેન્સિક ઇન્વેસ્ટિગેશન વાન

ગુજરાત સરકાર – નવસારી

ગુનાની ઘટના સ્થળની મુલાકાતનો પ્રાથમિક રિપોર્ટ

૧. પોલીસ સ્ટેશન:– બીલીમોરા રજીસ્ટર નં. ૫૦/૧૨

ગુના/ઘટનાનો પ્રકાર:– મહિલાનું સળગવું

કલમ:– ગુના/ઘટનાનું સ્થળ:– સોનીવાડ – બીલીમોરા

વર્ધી સંદેશનો પ્રકાર:– તપાસ અધિકારી તરફથી

ગુના/ઘટનાની તારીખ:– ૧૭/૧૦/૨૦૧૨

ગુના/ઘટના સ્થળે કરવામાં આવેલી પ્રક્રિયાનો સમય અને તારીખ:

૧૭/૧૦/૧૨, ૮.૩૦ થી ૧૦.૩૦ કલાક સુધી

૨. ગુના/ઘટનાની ટૂંકી હકીકત:–

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ સ્થળે, પીડિતા સ્વાતીબેન રાજેન્દ્રભાઈ શિંદે,  
ઉંમર ૨૫ વર્ષ, સળગાવી દેવાતા અજાણ્યા કારણોસર દાઝી ગયા  
હતા .

૩. સ્થળ પર કરવામાં આવેલી પ્રક્રિયા, એકત્રિત કરાયેલા નમૂનાઓ, આપેલી સૂચનાઓ અને સ્થળ પર આપવામાં આવેલ અભિપ્રાયની વિગતો:–

ઉક્ત ઘટનાનું સ્થળ રસ્તા પર આવેલું છે . તે જગ્યાએ કેરોસીનની ગંધ આવતી હતી . તે જગ્યાએ સળગેલા કપડાંના ટુકડા જોવા મળ્યા હતા, જેમાં કેરોસીનની ગંધ આવતી હતી . આ સ્થળે આશરે દોઢ ફૂટના પરિઘમાં લોહીના ડાઘા જોવા મળ્યા હતા . આ ડાઘામાંથી લોહીવાળો દોરો તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે . આ ઘટના સ્થળની પશ્ચિમ દિશામાં રસ્તા પર કપડાંના અર્ધ-સળગેલા ટુકડા જોવા મળ્યા હતા . આ ઘટના સ્થળની પશ્ચિમ દિશામાં આવેલા એપાર્ટમેન્ટના પાર્કિંગમાં ટેબલ પર એક પ્લાસ્ટિકનો કેરબો, માચીસ અને ત્રણ દીવાસળીઓ જોવા મળી છે . દીવાસળીઓ વપરાયેલી ન હતી એટલે કે સળગેલી ન હતી . પ્લાસ્ટિકનો કેરબો ખુલ્લો હતો જેમાં આશરે ૫૦૦ મિલી કેરોસીન હતું . આ પ્લાસ્ટિકના કેરબાના બે ઢાંકણા ટેબલ પર જોવા મળ્યા હતા .

તપાસ અધિકારીને સળગેલા કપડાંના ટુકડા, લોહીવાળો દોરો, કંટ્રોલ દોરો, અર્ધ-સળગેલા કપડાંના ટુકડા, માચીસ, દીવાસળીઓ, કેરોસીનવાળો પ્લાસ્ટિકનો કેરબો અને મૃતકનું

લોહી એકત્ર કરવા અને તેને વધુ વિશ્લેષણ માટે ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરી, સુરત મોકલવા માટે સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી .

આ ઘટનાની પીડિતા સિદ્ધિ એપાર્ટમેન્ટના રૂમ નં. ૨૦૧ માં રહેતી હતી . તપાસ અધિકારીની હાજરીમાં આ રૂમનું ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું અને કોઈ નોંધપાત્ર નિશાન અથવા અન્ય શંકાસ્પદ વસ્તુઓ મળી ન હતી .

ઉક્ત ઘટના અંગે તપાસ અધિકારીને જરૂરી સૂચના આપવામાં આવી છે .

સહી/ – અવાચ્ય

(ડી. એન. પટેલ)

સાયન્ટિફિક ઓફિસર

ફોરેન્સિક ઇન્વેસ્ટિગેશન વાન

નવસારી

૭.૫ આમ, એવું જણાય છે કે હાથ પરનો કિસ્સો આત્મહત્યાના મૃત્યુનો છે . એવું લાગે છે કે મૃતકે એપાર્ટમેન્ટના પાર્કિંગ એરિયા પાસે ક્યાંક પોતાની જાતને આગ લગાડી હતી . એપાર્ટમેન્ટના પાર્કિંગ એરિયામાંથી મળેલી વસ્તુઓ દર્શાવે છે કે મૃતકે પહેલા પોતાના પર કેરોસીન રેડ્યું અને પછી પોતાની જાતને આગ લગાડી . એપાર્ટમેન્ટમાં રહેતા એક વ્યક્તિએ જોયું કે મૃતક જમીન પર પડેલી છે અને સળગી રહી છે . તે વ્યક્તિએ પાણી રેડીને આગ બુઝાવવાનો

પ્રયાસ કર્યો હોવાનું કહેવાય છે . તે વ્યક્તિની ફરીયાદપક્ષ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી નથી . ત્યારબાદ, ૧૦૮ એમ્બ્યુલન્સ બોલાવવામાં આવી અને મૃતકને હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવી . એ નોંધવું પ્રસ્તુત છે અને મૃતક દ્વારા જ ડાઈંગ ડેક્લેરેશનમાં જણાવ્યા મુજબ, કે તેના સસરા એમ્બ્યુલન્સમાં તેની સાથે હતા . જો કોઈ વ્યક્તિને બિલ્ડિંગના બીજા માળેથી નીચે ફેંકી દેવામાં આવે, તો કદાચ, પતન જ જીવલેણ સાબિત થઈ શકે છે . ઓછામાં ઓછું જો જીવલેણ ન હોય તો પણ, વ્યક્તિને ગંભીર ઈજાઓ થશે . મૃતકના શરીર પર આવી કોઈ ઈજાઓ જોવા મળી ન હતી . ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારા માટે એવો અભિપ્રાય લેવો મુશ્કેલ છે કે હાથ પરનો કિસ્સો હત્યાના મૃત્યુનો છે .

૭.૬ હવે માત્ર એક જ પ્રશ્ન વિચારવાનો રહે છે કે શું આપણે અપીલકર્તાઓને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા જોઈએ . જોકે અપીલકર્તાઓ સામે દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમની કલમ ૩ અને ૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો છે, છતાં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે કોઈ ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો ન હતો . એવું લાગે છે કે ડાઈંગ ડેક્લેરેશનમાં જણાવ્યા મુજબ સાસુ દ્વારા મૃતક પાસેથી રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની માંગણીને દહેજના સંબંધમાં હોવાનું અર્થઘટન કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં

આવ્યો છે . અમે સ્પષ્ટ કરવા માંગીએ છીએ કે રેકૉર્ડ પર એવો કોઈ સંતોષકારક પુરાવો નથી કે જે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બને છે તેમ કહી શકાય . આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર દહેજ મૃત્યુના ગુનાની રચના કરવા માટે જરૂરી તમામ આવશ્યક ઘટકો જણાતા નથી . તે સાચું છે કે જ્યાં કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ કોઈ અલગ ચાર્જ ન હોય પરંતુ, કલમ ૩૦૨ હેઠળ ફેમ કરાયેલ ચાર્જમાં જો કલમ ૩૦૪-બી ના ઘટકોને સંતોષતી તમામ હકીકતોનો સમાવેશ કરવામાં આવે, તો આરોપીને કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠેરવી શકાય છે . કલમ ૩૦૪-બી ના આવશ્યક ઘટકો નીચે મુજબ છે:

- (i) મહિલાનું મૃત્યુ દાઝી જવાથી અથવા શારીરિક ઈજાથી અથવા સામાન્ય સંજોગો સિવાય અન્યથા થયેલું હોવું જોઈએ;
- (ii) આપું મૃત્યુ તેના લગ્નના સાત વર્ષની અંદર થયું હોવું જોઈએ;
- (iii) તેના પતિ અથવા તેના પતિના કોઈપણ સંબંધી દ્વારા તેની સાથે ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ કરવામાં આવી હોવી જોઈએ;
- (iv) આવી ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ દહેજની માંગણી માટે અથવા તેના સંબંધમાં હોવી જોઈએ;
- (v) આવી ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ મહિલાના મૃત્યુના થોડા સમય પહેલાં કરવામાં આવી હોવાનું દર્શાવેલ હોવું જોઈએ . મૃતકના મૃત્યુના થોડા સમય પહેલાં દહેજની કોઈપણ માંગણી માટે

અથવા તેના સંબંધમાં મૃતકને ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ કરવામાં આવી હતી કે કેમ તે અનુમાન કાઢવા માટે કોર્ટ માટે દરેક કેસમાં પુરાવાનો વિષય રહેશે .

દહેજ મૃત્યુના ગુનાને સાબિત કરવા માટે ફરીયાદપક્ષે સાબિત કરવું પડશે કે દહેજની માંગણીના સંબંધમાં પીડિતાના પતિ અથવા પતિના સંબંધી દ્વારા તેની સાથે ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ કરવામાં આવી હતી . માત્ર રકમની માંગણી ઘટકોને સાબિત કરવા માટે પૂરતી નહીં હોય જ્યાં સુધી એ સાબિત ન થાય કે દહેજની માંગણી પર પીડિતા સાથે ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ કરવામાં આવી હતી . પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩બી હેઠળનું અનુમાન ફરીયાદપક્ષને તો જ ઉપલબ્ધ થશે જો ગુનાના ઘટકો સાબિત કરવાની પ્રાથમિક જવાબદારી ફરીયાદપક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવે .

૭.૭ જોકે, મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા કોઈ ચોક્કસ ચાર્જ ફ્રેમ ન કરવામાં આવ્યો હોય, તો શું અમે અપીલેટ કોર્ટ તરીકે અપીલકર્તાઓને તે માટે દોષિત ઠેરવી શકીએ? વર્તમાન કેસમાં, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, તમામ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હતા અને તેમણે ફરીયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી . આવા સંજોગોમાં, રેકૉર્ડ પરનો એકમાત્ર પુરાવો મૃતકનું ડાઈંગ ડેક્લેરેશન છે . મૃતકના ડાઈંગ

ડેકલેરેશનને બે ભાગમાં વહેંચી શકાય છે . પ્રથમ ભાગ મૃતકને આપવામાં આવતી હેરાનગતિ અથવા કૂરતા વિશે વાત કરે છે અને ડાઈંગ ડેકલેરેશનનો બીજો ભાગ મૃતકને આગ લગાડવાના આરોપી વ્યક્તિઓના કથિત કૃત્ય વિશે વાત કરે છે . અમારા મનમાં કોઈ શંકા નથી કે સમગ્ર રીતે ડાઈંગ ડેકલેરેશન વિશ્વસનીય નથી . પુનરાવર્તનના ભોગે, અમે જણાવીએ છીએ કે આ કેસ હત્યાના મૃત્યુનો નથી પરંતુ, આત્મહત્યાના મૃત્યુનો છે . અમારા માટે વિચારવાનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું ડાઈંગ ડેકલેરેશનના અમુક ભાગના સ્વરૂપમાં રેકૉર્ડ પરના પુરાવા દહેજ મૃત્યુનો ગુનો બનાવે છે અને જો હા તો શું ચોક્કસ ચાર્જની ગેરહાજરીમાં આરોપીને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર દહેજ મૃત્યુના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય?

૭.૮ ચાર્જ ફ્રેમ કરવાનો હેતુ આરોપીને સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ અને ચોક્કસ નોટિસ આપવાનો છે કે આરોપીને ટ્રાયલ દરમિયાન કયા આરોપનો સામનો કરવો પડશે . (જુઓ વી. સી. શુક્લા વિ. સ્ટેટ શ્રુ સી.બી.આઈ., ૧૯૮૦ સપ્લીમેન્ટરી એસ.સી.સી ૯૨ પૃષ્ઠ ૧૫૦ અને રિપોર્ટના ફ્કરા ૧૧૦ માં સુપ્રીમ કોર્ટની ચાર ન્યાયાધીશોની બેંચનો નિર્ણય) . સ્વર્ગસ્થ માનનીય ન્યાયમૂર્તિ દેસાઈએ સંમતિ આપતો અભિપ્રાય આપતા, ઉપર મુજબ અભિપ્રાય આપ્યો હતો . પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે ચાર્જમાંના શબ્દોનું અર્થઘટન કેવી રીતે કરવું? આ

સંબંધમાં, આપણે કોડની કલમ ૨૧૪ ની જોગવાઈનો સંદર્ભ લઈ શકીએ .  
કોડની કલમ ૨૧૪ નીચે મુજબ છે:

**"૨૧૪. ચાર્જમાં વપરાયેલા શબ્દો કાયદાના અર્થમાં લેવામાં આવશે જેના હેઠળ ગુનો શિક્ષાપાત્ર છે . દરેક ચાર્જમાં ગુનાનું વર્ણન કરવા માટે વપરાયેલા શબ્દોનો અર્થ તે કાયદા દ્વારા તેમને અનુક્રમે આપવામાં આવેલા અર્થમાં વપરાયેલા ગણવામાં આવશે જેના હેઠળ આવો ગુનો શિક્ષાપાત્ર છે ."**

૭.૯ ચાર્જ સંબંધિત અન્ય સંબંધિત જોગવાઈઓ નીચે મુજબ નોંધી શકાય:

**"૨૧૧. ચાર્જની વિગતો. – (૧) આ કોડ હેઠળના દરેક ચાર્જમાં તે ગુનાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે જેનો આરોપી પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે .**

**(૨) જો ગુનો ઊભો કરતો કાયદો તેને કોઈ ચોક્કસ નામ આપે છે, તો ગુનાનું વર્ણન ચાર્જમાં તે જ નામ દ્વારા થઈ શકે છે .**

**(૩) જો ગુનો ઊભો કરતો કાયદો તેને કોઈ ચોક્કસ નામ આપતો નથી, તો ગુનાની વ્યાખ્યાનો એટલો ભાગ જણાવવો જોઈએ જેથી આરોપીને તે બાબતની નોટિસ મળી શકે કે જેનો તેના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે .**



(૪) કાયદો અને કાયદાની તે કલમ કે જેની સામે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય છે તેનો ચાર્જમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે .

(૫) ચાર્જ બનાવવામાં આવ્યો છે તે હકીકત એવા નિવેદન સમાન છે કે આરોપ મૂકવામાં આવેલ ગુનો બનાવવા માટે કાયદા દ્વારા જરૂરી દરેક કાનૂની શરત ચોક્કસ કિસ્સામાં પૂરી કરવામાં આવી હતી .

(૬) ચાર્જ કોર્ટની ભાષામાં લખવામાં આવશે .

(૭) જો આરોપી, અગાઉ કોઈપણ ગુના માટે દોષિત ઠર્યા હોવાથી, આવી અગાઉની દોષસિદ્ધિના કારણે, વધારાની સજા માટે, અથવા અલગ પ્રકારની સજા માટે, અનુગામી ગુના માટે જવાબદાર છે, અને અનુગામી ગુના માટે કોર્ટ જે સજા આપવાનું યોગ્ય માને તેને અસર કરવાના હેતુથી આવી અગાઉની દોષસિદ્ધિ સાબિત કરવાનો હેતુ છે, તો અગાઉની દોષસિદ્ધિની હકીકત, તારીખ અને સ્થળ ચાર્જમાં જણાવવામાં આવશે; અને જો આવું નિવેદન છોડી દેવામાં આવ્યું હોય, તો કોર્ટ સજા પસાર થતાં પહેલાં કોઈપણ સમયે તેને ઉમેરી શકે છે .

૨૧૫. ભૂલોની અસર . ગુના જણાવવામાં અથવા ચાર્જમાં જણાવવા માટે જરૂરી વિગતોમાં કોઈ ભૂલ, અને ગુના અથવા તે વિગતો જણાવવામાં કોઈ ચૂક, કેસના કોઈપણ તબક્કે ભૌતિક ગણવામાં આવશે નહીં, સિવાય કે આરોપી વાસ્તવમાં આવી ભૂલ અથવા ચૂકથી ગેરમાર્ગે દોરાયો હોય, અને તેનાથી ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ હોય ."

૭.૧૦ કોડની કલમો ૨૨૧, ૨૨૨ અને ૪૬૪ ની જોગવાઈઓ ધ્યાનમાં લેવી ઉપયોગી થશે . તે નીચે મુજબ છે:—

"૨૨૧. જ્યાં કયો ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે તે શંકાસ્પદ હોય .

(૧) જો કોઈ એક કૃત્ય અથવા કૃત્યોની શ્રેણી એવા પ્રકારની હોય કે સાબિત થઈ શકે તેવી હકીકતો કેટલાક ગુનાઓમાંથી કયો ગુનો બનાવશે તે શંકાસ્પદ હોય, તો આરોપી પર આવા તમામ અથવા કોઈપણ ગુના આચર્યાનો આરોપ મૂકી શકાય છે, અને આવા કોઈપણ સંખ્યાના આરોપોની એકસાથે ટ્રાયલ થઈ શકે છે; અથવા તેના પર ઉક્ત ગુનાઓમાંથી કોઈ એક આચર્યાનો વૈકલ્પિક આરોપ મૂકી શકાય છે .

(૨) જો આવા કિસ્સામાં આરોપી પર એક ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, અને પુરાવાઓમાં એવું જણાય છે કે તેણે એક અલગ ગુનો કર્યો છે જેના માટે તેના પર પેટા-કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવી શક્યો હોત, તો તેને તે ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે જે તેણે કર્યો હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો .

**ઉદાહરણો (એ)** એ પર એવા કૃત્યનો આરોપ છે જે ચોરી, અથવા ચોરાયેલી મિલકત મેળવવી, અથવા ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત અથવા છેતરપિંડી સમાન હોઈ શકે છે . તેના પર ચોરી, ચોરાયેલી મિલકત મેળવવી, ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત અને છેતરપિંડીનો આરોપ મૂકી શકાય છે, અથવા તેના પર ચોરી, અથવા ચોરાયેલી મિલકત મેળવવી, અથવા ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત અથવા છેતરપિંડી કર્યાનો આરોપ મૂકી શકાય છે .

(બી) ઉદ્દેશિત કિસ્સામાં, એ પર માત્ર ચોરીનો આરોપ છે . એવું જણાય છે કે તેણે ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત, અથવા ચોરાયેલ માલ મેળવવાનો ગુનો કર્યો છે . તેને ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત અથવા ચોરાયેલ માલ મેળવવા માટે (જેમ કે કેસ હોય) દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર આવા ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો .

(સી) એ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ શપથ પર જણાવે છે કે તેણે બી ને કલબ વડે સી ને મારતા જોયો . સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ એ શપથ પર જણાવે છે કે બી એ ક્યારેય સી ને માર્યો નથી . એ પર વૈકલ્પિક રીતે આરોપ મૂકી શકાય છે અને ઈરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા આપવા બદલ દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તે સાબિત કરી શકાતું નથી કે આ પરસ્પર વિરોધી નિવેદનોમાંથી કયું ખોટું હતું .

**૨૨૨. જ્યારે સાબિત થયેલ ગુનો આરોપ મૂકવામાં આવેલ ગુનામાં સમાવિષ્ટ હોય . (૧) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર ઘણી વિગતો ધરાવતા ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, જેમાંની કેટલીક વિગતોનું સંયોજન જ એક સંપૂર્ણ નાનો ગુનો બનાવે છે, અને આવું સંયોજન સાબિત થાય છે, પરંતુ બાકીની વિગતો સાબિત થતી નથી, ત્યારે તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો .**

**(૨) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે અને હકીકતો સાબિત થાય છે જે તેને નાના ગુનામાં ઘટાડે છે, ત્યારે તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો .**

**(૩) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, ત્યારે તેને તે ગુનો કરવાનો પ્રયાસ કરવા બદલ દોષિત ઠેરવી**

શકાય છે જોકે પ્રયાસ માટે અલગથી આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હોય .

(જ) આ કલમમાંની કોઈપણ બાબત કોઈપણ નાના ગુનાની દોષસિદ્ધિને અધિકૃત કરતી હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં જ્યાં તે નાના ગુનાના સંબંધમાં કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે જરૂરી શરતો પૂરી કરવામાં આવી ન હોય .

**ઉદાહરણો (એ)** એ પર ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૪૦૭ હેઠળ વાહક તરીકે તેને સોંપવામાં આવેલી મિલકતના સંદર્ભમાં ગુનાહિત વિશ્વાસઘાતનો આરોપ છે . એવું જણાય છે કે, તેણે મિલકતના સંબંધમાં તે કોડની કલમ ૪૦૬ હેઠળ ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત કર્યો હતો, પરંતુ તે તેને વાહક તરીકે સોંપવામાં આવ્યો ન હતો . તેને ઉક્ત કલમ ૪૦૬ હેઠળ ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે .

(બી) એ પર ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૩૨૫ હેઠળ ગંભીર ઈજા પહોંચાડવાનો આરોપ છે . તે સાબિત કરે છે કે તેણે ગંભીર અને અચાનક ઉશ્કેરણી પર કાર્ય કર્યું હતું . તેને તે કોડની કલમ ૩૩૫ હેઠળ દોષિત ઠેરવી શકાય છે .

૪૬૪. ચાર્જ ફ્રેમ કરવાની ચૂક, અથવા તેની ગેરહાજરી, અથવા તેમાં ભૂલની અસર .

(૧) સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કોર્ટ દ્વારા કોઈપણ તારણ, સજા અથવા આદેશ માત્ર એ આધારે અમાન્ય ગણવામાં આવશે નહીં કે કોઈ ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા ચાર્જમાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતાના આધારે જેમાં ચાર્જના કોઈપણ ગેરજોડાણનો સમાવેશ થાય છે, સિવાય કે અપીલ, પુષ્ટિ અથવા રિવિઝનની કોર્ટના મતે, તેના કારણે વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ હોય .

(૨) જો અપીલ, પુષ્ટિ અથવા રિવિઝનની કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે, તો તે- (એ) ચાર્જ ફ્રેમ કરવાની ચૂકના કિસ્સામાં, આદેશ આપી શકે છે કે ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવે અને ચાર્જ ફ્રેમ કર્યા પછી તરતના મુદ્દાથી ટ્રાયલની ભલામણ કરવામાં આવે .

(બી) ચાર્જમાં ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતાના કિસ્સામાં, તેને યોગ્ય લાગે તે રીતે ફ્રેમ કરેલા ચાર્જ પર નવી ટ્રાયલનો નિર્દેશ આપી શકે છે:

પરંતુ જો કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે કેસની હકીકતો એવી છે કે સાબિત થયેલી હકીકતોના સંબંધમાં આરોપી સામે કોઈ માન્ય ચાર્જ પસંદ કરી શકાય તેમ નથી, તો તે દોષસિદ્ધિને રદ કરશે . "

૭.૧૧ કોડની કલમ ૨૨૧(૧) અને (૨) ની સરળ ભાષા વાંચવાથી જાણવા મળે છે કે જો કોઈ એક કૃત્ય અથવા કૃત્યોની શ્રેણી એવા પ્રકારની હોય કે જે અનેક ગુનાઓ બનાવે છે અને ફરીયાદપક્ષ ચોક્કસ ગુના વિશે નિશ્ચિત નથી તો આરોપી પર તમામ, કેટલાક અથવા કોઈપણ ગુના આચર્યાનો આરોપ મૂકી શકાય છે . આવા કિસ્સામાં આરોપીને તે ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે કે જેના માટે તેના પર ખાસ કરીને આરોપ મૂકવામાં ન આવ્યો હોય પરંતુ ફરીયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલ પુરાવા સાબિત કરે છે કે આવો ગુનો હકીકતમાં આચરવામાં આવ્યો છે . કલમ ૨૨૨(૧) નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર અનેક વિગતો ધરાવતા ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે અને માત્ર કેટલીક વિગતોનું સંયોજન જે નાનો ગુનો બનાવે છે તે સાબિત થાય છે, તો તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે કે જેના માટે તેના પર આરોપ મૂકવામાં ન આવ્યો હોય . કલમ ૨૨૨(૨) નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે પરંતુ સાબિત થયેલી હકીકતો નાનો ગુનો બનાવે છે, તો તેના પર તે ગુનાનો આરોપ ન હોવા છતાં પણ તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે . કલમ ૨૨૨ ની પેટા-કલમ (૩) નિર્ધારિત કરે છે

કે કોઈ ગુનાનો આરોપ ધરાવનાર વ્યક્તિને, આવા ગુનાનો પ્રયાસ કરવા બદલ દોષિત ઠેરવી શકાય છે, ભલે તે માટે અલગથી ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં ન આવ્યો હોય . કલમ ૪૬૪ નિર્ધારિત કરે છે કે ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતા જેમાં ચાર્જના કોઈપણ ગેરજોડાણનો સમાવેશ થાય છે, તે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કોર્ટ દ્વારા તારણ, સજા અથવા આદેશને અમાન્ય કરશે નહીં જ્યાં સુધી ઉચ્ચ અદાલત એવા નિષ્કર્ષ પર ન આવે કે ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે . કલમ ૪૬૪ ની પેટા-કલમ (૨) અપીલ, પુષ્ટિ અથવા રિવિઝનની કોર્ટ દ્વારા અપનાવી શકાય તેવી પદ્ધતિઓ સ્પષ્ટ કરે છે, જો આવી કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે ચાર્જ ફ્રેમ ન કરવાને કારણે અથવા ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતાના કારણે ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે .

૭.૧૨ ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં ચૂક અથવા ચાર્જમાં કોઈ ભૂલ અથવા અનિયમિતતા, પોતે જ, આરોપીની દોષસિદ્ધિને રદ કરવા માટે પૂરતી છે કે કેમ તે પ્રશ્ન વિલી (વિલિયમ) સ્ટેની વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. મનુ/એસ.સી/૦૦૩૮/૧૯૫૫ : ૧૯૫૬ કી.એલ.જે. ૨૯૧ માં વિચારવામાં આવ્યો હતો . વિગતવાર મુદ્દાની તપાસ કર્યા પછી, સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય બેંચે અવલોકન કર્યું:-



"અમે અમારો જવાબ જણાવવા અને કોડની જોગવાઈઓની તપાસ કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, અમે એ અવલોકન કરવા માટે અટકીશું કે કોડ એ પ્રક્રિયાનો કોડ છે અને તમામ પ્રક્રિયાગત કાયદાઓની જેમ, ન્યાયના હેતુઓને આગળ વધારવા માટે રચાયેલ છે અને અનંત તકનીકીઓની રજૂઆત દ્વારા તેમને નિષ્ફળ બનાવવા માટે નહીં. કોડનો ઉદ્દેશ્ય એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે આરોપી વ્યક્તિને અમુક સુસ્થાપિત અને સારી રીતે સમજી શકાય તેવી લાઈનો પર સંપૂર્ણ અને ન્યાયી ટ્રાયલ મળે જે કુદરતી ન્યાયની અમારી ધારણાઓ સાથે સુસંગત હોય .

જો તે કરે છે, જો તેની સક્ષમ કોર્ટ દ્વારા ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવે છે, જો તેને જણાવવામાં આવે છે અને તે જે ગુના માટે તેની ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવી રહી છે તેની પ્રકૃતિ સ્પષ્ટપણે સમજે છે, જો તેની સામેનો કેસ તેને સંપૂર્ણ અને ન્યાયી રીતે સમજાવવામાં આવે છે અને તેને પોતાનો બચાવ કરવાની સંપૂર્ણ અને ન્યાયી તક આપવામાં આવે છે, તો, જો કાયદાના બાહ્ય સ્વરૂપોનું 'નોંધપાત્ર' પાલન કરવામાં આવ્યું હોય, તો પ્રક્રિયામાં માત્ર ભૂલો, ટ્રાયલમાં માત્ર બિનઅસરકારક ભૂલો અને ચૂકોને કોડ દ્વારા ક્ષમાપાત્ર ગણવામાં આવે છે અને જ્યાં સુધી આરોપી નોંધપાત્ર પૂર્વગ્રહ

દર્શાવી શકે નહીં ત્યાં સુધી ટ્રાયલ દૂષિત થતી નથી . વ્યાપક રીતે કહીએ તો, તે મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે જેના પર કોડ આધારિત છે .

હવે અહીં, તમામ પ્રક્રિયાગત કાયદાઓની જેમ, કેટલીક બાબતોને મહત્વપૂર્ણ ગણવામાં આવે છે . તે પ્રકૃતિની જોગવાઈની અવગણના ટ્રાયલ માટે ઘાતક છે અને તરત જ દોષસિદ્ધિને અમાન્ય કરે છે . અન્ય મહત્વપૂર્ણ નથી અને અનિયમિતતા ગમે તે હોય તેને દૂર કરી શકાય છે; અને તે કિસ્સામાં દોષસિદ્ધિ ચાલુ રહેવી જોઈએ સિવાય કે કોર્ટને સંતોષ થાય કે પૂર્વગ્રહ હતો . આમાંની કેટલીક બાબતો કોડ દ્વારા આવરી લેવામાં આવી છે અને જ્યાં પણ એવું હોય ત્યાં તેની જોગવાઈઓને સંપૂર્ણ અસર આપવી જોઈએ ."

૭.૧૩ ત્યારબાદ બંધારણીય બેંચે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૯૮ ની કલમ ૨૨૫, ૨૩૨, ૫૩૫ અને ૫૩૭ ની જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપ્યો, જે કોડની કલમ ૨૧૫, ૪૬૪ અને ૪૬૫ સમાન છે અને ઠરાવ્યું:

"હવે, જેમ કે અમે કહ્યું છે, કલમ ૨૨૫, ૨૩૨, ૫૩૫ અને ૫૩૭(એ) તેમની વચ્ચે, ચાર્જ સંબંધિત ઉદ્ભવી શક્તી દરેક કલ્પી શકાય તેવી ભૂલ અને અનિયમિતતાને આવરી લે છે, જેમાં

શરૂઆતથી અંત સુધી કોઈ ચાર્જ વિના દોષસિદ્ધિ હોય તેવા કિસ્સાઓથી લઈને એવા કિસ્સાઓનો સમાવેશ થાય છે જેમાં ચાર્જ હોય પરંતુ તેમાં ભૂલો, અનિયમિતતાઓ અને ચૂકો હોય . કોડ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે અનિયમિતતા 'ગમે તે' હોય તેને ઘાતક ગણવામાં આવતી નથી જ્યાં સુધી પૂર્વગ્રહ ન હોય .

તે પદાર્થ છે જે આપણે શોધવો જોઈએ . અદાલતોએ ન્યાયનો વહીવટ કરવાનો હોય છે અને ન્યાયમાં નિર્દોષતાના રક્ષણની જેમ જ દોષની સજાનો પણ સમાવેશ થાય છે . જો પડછાયાને પદાર્થ માની લેવામાં આવે અને અવાસ્તવિક તકનીકીઓની ભૂલભુલામણીમાં લક્ષ્ય ખોવાઈ જાય તો બંનેમાંથી કોઈ પણ થઈ શકતું નથી . વ્યાપક દ્રષ્ટિ જરૂરી છે, રાજ્યના અધિકારો અને વ્યક્તિને હેરાનગતિ અને અન્યાયી દોષસિદ્ધિના જોખમોથી રક્ષણ સામે સામાન્ય રીતે સમાજના રક્ષણનું સુંદર સંતુલન .

આરોપી વ્યક્તિની તરફેણમાં દરેક વાજબી અનુમાન લગાવવું જોઈએ; તેને દરેક વાજબી શંકાનો લાભ આપવો જોઈએ . દોષ નક્કી કરતી વખતે ન્યાય અને નિષ્પક્ષતાના સમાન વ્યાપક સિદ્ધાંતો પૂર્વગ્રહની બાબત નક્કી કરતી વખતે લાવવા જોઈએ . પરંતુ જ્યારે બધું કહેવાઈ અને થઈ જાય છે ત્યારે આપણે એ જોવાનું છે કે શું આરોપીને ન્યાયી ટ્રાયલ મળી છે, શું તે જાણતો

હતો કે તેના પર શેના માટે કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે, શું તેની સામે સ્થાપિત કરવા માંગેલી મુખ્ય હકીકતો તેને ન્યાયી અને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવી હતી અને શું તેને પોતાનો બચાવ કરવાની સંપૂર્ણ અને ન્યાયી તક આપવામાં આવી હતી .

જો આ તમામ તત્વો ત્યાં હોય અને કોઈ પૂર્વગ્રહ દર્શાવવામાં ન આવે તો દોષસિદ્ધિ ચાલુ રહેવી જોઈએ, ભલે અનિયમિતતાઓ ચાર્જથી શોધી શકાય તેવી હોય કે ચાર્જના અભાવને કારણે હોય ."

૭.૧૪ ગુરબચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ મનુ/એસ.સી/0132/1957:  
૧૯૫૭ કી.એલ.જે. ૧૦૦૯ માં, સુપ્રીમ કોર્ટની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે પૂર્વગ્રહના પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો અને અવલોકન કર્યું:

"પૂર્વગ્રહના પ્રશ્નનો ન્યાય કરતી વખતે, દોષની જેમ, અદાલતોએ વ્યાપક દ્રષ્ટિથી કાર્ય કરવું જોઈએ અને પદાર્થ તરફ જોવું જોઈએ અને તકનીકીઓ તરફ નહીં, અને તેમની મુખ્ય ચિંતા એ જોવાની હોવી જોઈએ કે શું આરોપીને ન્યાયી ટ્રાયલ મળી છે, શું તે જાણતો હતો કે તેના પર શેના માટે કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે, શું તેની સામે સ્થાપિત કરવા માંગેલી મુખ્ય હકીકતો તેને ન્યાયી અને

સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવી હતી અને શું તેને પોતાનો બચાવ કરવાની સંપૂર્ણ અને ન્યાયી તક આપવામાં આવી હતી ."

૭.૧૫ લખજીત સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ મનુ/એસ.સી./0905/1994 માં, આરોપીઓ પર આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા . હાઈકોર્ટે તેમની દોષસિદ્ધિને માન્ય રાખી હતી . સુપ્રીમ કોર્ટની બે ન્યાયાધીશોની બેંચે ઠરાવ્યું કે આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૨ હેઠળનો ચાર્જ સ્થાપિત થતો નથી પરંતુ અપીલકર્તાઓને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યા . આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળ ચોક્કસ ચાર્જની ગેરહાજરીમાં, અપીલકર્તાઓને તે કલમ હેઠળ દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં તેવી દલીલને નકારી કાઢતા, કોર્ટે અવલોકન કર્યું:—

"જોકે, વિદ્વાન વકીલ રજૂઆત કરે છે કે કારણ કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે ચાર્જ હતો, તેથી આરોપીઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૬ હેઠળ તેમની સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપનો સામનો કરવા માટે નોટિસ આપવામાં આવી ન હતી અને, તેથી, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૬ હેઠળ ચાર્જ ફેમ ન કરીને તેઓ પ્રતિકૂળ

અસર પામ્યા છે અને; તેથી, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-એ હેઠળ અનુમાન કાઢી શકાય નહીં અને પરિણામે કલમ ૩૦૬ હેઠળ દોષસિદ્ધિ આપી શકાય નહીં. અમે સંમત થવા માટે અસમર્થ છીએ. કેસની હકીકતો અને સંજોગો સીઆરપીસી ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીઓ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યા છે અને જ્યારે દહેજની માંગણી હતી ત્યારે એવું કહી શકાય નહીં કે આરોપીઓ પ્રતિકૂળ અસર પામ્યા છે કારણ કે સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ, તેમજ સી.આર.પી.સી ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આપવામાં આવેલા જવાબો દર્શાવશે કે તેમની પાસે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૬ ને પણ આકર્ષિત કરતા આક્ષેપોની પૂરતી નોટિસ હતી."

૭.૧૬ સંગરાબોધના શ્રીનુ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી. મનુ/એસ.સી/0816/1997 માં, બે ન્યાયાધીશોની અન્ય એક બેંચે વિપરીત મત વ્યક્ત કર્યો હતો. તે કેસની હકીકતો એવી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આરોપીને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. હાઈકોર્ટે દોષસિદ્ધિને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ માં બદલી હતી. હાઈકોર્ટના ચુકાદાને ઉલટાવતા, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું:

"આ અપીલ સાદા કારણસર સફળ થવી જોઈએ કે અપીલકર્તાને આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ચાર્જમાંથી નિર્દોષ મુક્ત કર્યા પછી -- જે તેની સામે ફેમ કરાયેલો એકમાત્ર ચાર્જ હતો -- હાઈકોર્ટે તેને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવો જોઈતો ન હતો . તે સાચું છે કે સીઆરપીસી ની કલમ ૨૨૨ કોર્ટને એવી વ્યક્તિને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાનો અધિકાર આપે છે જે તેના માટે કેસ ચલાવવામાં આવે છે તેની સરખામણીમાં નાનો હોય પરંતુ સીઆરપીસી ની કલમ ૨૨૨ ના અર્થમાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાના સંબંધમાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ ને નાનો ગુનો કહી શકાય નહીં કારણ કે બે ગુના અલગ અલગ અને ભિન્ન શ્રેણીઓના છે . આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાનો મૂળભૂત ઘટક માનવહત્યા છે, જ્યારે આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ ના ઘટકો આત્મહત્યા અને તેની મદદગારી છે ."

૭.૧૭ કોઓર્ડિનેટ બેન્ચના દેખીતી રીતે વિરોધાભાસી ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, આ મુદ્દો મોટી બેન્ચને મોકલવામાં આવ્યો હતો . દલબીર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. મનુ/એસ.સી/૦૩૨૦/૨૦૦૪ માં, ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે કોડની કલમ ૨૨૨ અને ૪૬૪ ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યો અને અવલોકન કર્યું:-

"કલમ ૨૨૨ ની પેટા-કલમ (૧) નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર અનેક વિગતો ધરાવતા ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, જેમાંની કેટલીક વિગતોનું સંયોજન જ એક સંપૂર્ણ નાનો ગુનો બનાવે છે, અને આવું સંયોજન સાબિત થાય છે, પરંતુ બાકીની વિગતો સાબિત થતી નથી, તો તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો .

આ જ કલમની પેટા-કલમ (૨) નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે અને હકીકતો સાબિત થાય છે જે તેને નાના ગુનામાં ઘટાડે છે, તો તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો . સીઆરપીસી ની કલમ ૨૨૨ એક સામાન્ય જોગવાઈના રૂપમાં છે જે કોર્ટને મોટા ગુના માટે ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની સત્તા આપે છે . ઉક્ત કલમના ઉદાહરણો (એ) અને (બી) પણ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે . જોકે, ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડમાં એક અલગ પ્રકરણ છે, એટલે કે પ્રકરણ XXXV જે અનિયમિત કાર્યવાહી અને તેની અસરો સાથે કામ કરે છે . આ પ્રકરણ વિવિધ પ્રકારની અનિયમિતતાઓની ગણતરી કરે છે જે કાર્યવાહીને દૂષિત કરવાની અથવા ન કરવાની અસર ધરાવે છે . કોડની કલમ ૪૬૪ ચાર્જ ફ્રેમ



કરવાની ચૂક, અથવા તેની ગેરહાજરી, અથવા તેમાં ભૂલની અસર સાથે વ્યવહાર કરે છે . આ કલમની પેટા-કલમ (૧) જોગવાઈ કરે છે કે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કોર્ટ દ્વારા કોઈપણ તારણ, સજા અથવા આદેશ માત્ર એ આધારે અમાન્ય ગણવામાં આવશે નહીં કે કોઈ ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા ચાર્જમાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતાના આધારે જેમાં ચાર્જના કોઈપણ ગેરજોડાણનો સમાવેશ થાય છે, સિવાય કે અપીલ, પુષ્ટિ અથવા રિવિઝનની કોર્ટના મતે, તેના કારણે વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ હોય . આ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ચાર્જમાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતા જેમાં ચાર્જના કોઈપણ ગેરજોડાણનો સમાવેશ થાય છે તે સક્ષમ કોર્ટની દોષસિદ્ધિ અથવા આદેશને અમાન્ય કરવામાં પરિણમશે નહીં જ્યાં સુધી અપીલ અથવા રિવિઝનની કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર ન આવે કે તેનાથી વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે ."

૭.૧૮ ત્યારબાદ ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે વિલી (વિલિયમ) સ્લેની વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. (ઉપરોક્ત), ગુરબચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (ઉપરોક્ત) ના અગાઉના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ આપ્યો અને અવલોકન કર્યું:-

"આ જ રેખાઓ પર આ કોર્ટના નિર્ણયોની શ્રેણી છે અને તે દરેકનો સંદર્ભ આપીને આ ચુકાદાને બેજારૂપ બનાવવો જરૂરી નથી . તેથી, સીરPસી ની કલમ ૪૬૪ ને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલ અથવા રિવિઝનલ કોર્ટ માટે આરોપીને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાનું શક્ય છે જેના માટે કોઈ ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો ન હતો સિવાય કે કોર્ટનો એવો અભિપ્રાય હોય કે વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થશે . ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે કે કેમ તેનો ન્યાય કરવા માટે, એ તપાસવું સુસંગત રહેશે કે શું આરોપી તે ગુનાના મૂળભૂત ઘટકોથી વાકેફ હતો જેના માટે તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવી રહ્યો છે અને શું તેની સામે સ્થાપિત કરવા માંગેલી મુખ્ય હકીકતો તેને સ્પષ્ટપણે સમજાવવામાં આવી હતી અને શું તેને પોતાનો બચાવ કરવાની વાજબી તક મળી હતી . તેથી, અમે એવા અભિપ્રાયના છીએ કે સંગ્રાબોનિયા શ્રીનુનો નિર્ણય યોગ્ય રીતે લેવામાં આવ્યો ન હતો કારણ કે તે કાયદાના સિદ્ધાંત તરીકે નિર્ધારિત કરવાનો દાવો કરે છે કે જ્યાં આરોપી પર આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ આરોપ છે, ત્યાં તેને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં ."

૭.૧૯ ઉપર નોંધાયેલા ચુકાદાઓનો રેશિયો એ છે કે અમુક પરિસ્થિતિઓમાં આરોપીને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે કે જેનો તેની સામે વિશેષ રીતે આરોપ ન હોય અને ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતા એ પોતે દોષસિદ્ધિ રદ કરવા માટે પૂરતી નથી . અપીલ, પુષ્ટિ અથવા રિવિઝનલ કોર્ટ આવી બાબતોમાં ત્યારે જ હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે જો તે દર્શાવવામાં આવે કે ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતાને કારણે આરોપીને પૂર્વગ્રહ થયો છે અને ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે .

૭.૨૦ શમનસાહેબ એમ. મુલતાની વિ. સ્ટેટ ઓફ કલાર્નિક ૨૦૦૧ ક્રી.એલ.જે. ૧૦૭૫ (૧) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"૧૩. ભલે તે ગમે તે હોય . અમારી સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલો પ્રશ્ન એ છે કે એવા કેસમાં જ્યાં ફરીયાદપક્ષ આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ ચાર્જ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય, પરંતુ હકીકતો પર કલમ ૩૦૪-બી ના ઘટકો સામે આવ્યા હોય, તો શું સદર ગુનાને ચાર્જમાં સામેલ કર્યા વિના કોર્ટ તેને તે ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકે .

૧૪. કોડની કલમો ૨૨૧ અને ૨૨૨ એ બે જોગવાઈઓ છે જે ફોજદારી અદાલતની આરોપીને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની સત્તા સાથે કામ કરે છે જે ચાર્જમાં સામેલ નથી . કોડની કલમ ૨૨૧ લાગુ કરવા માટેની પ્રાથમિક શરત એ છે કે આરોપી સામે આક્ષેપિત કૃત્યો અથવા કૃત્યોની શ્રેણીની પ્રકૃતિને કારણે, ચાર્જ ફ્રેમ કરતી વખતે કોર્ટને કયા કૃત્યો (જે સાબિત થઈ શકે છે) ગુનો બનાવશે તે અંગે શંકા હોવી જોઈએ . આવા કિસ્સામાં આ કલમ આરોપીને તે ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની પરવાનગી આપે છે જે તેણે આચર્યો હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે જોકે તેના પર તેનો આરોપ ન હતો . પરંતુ આ કેસમાં ફરીયાદપક્ષ દ્વારા આક્ષેપિત કૃત્યોની પ્રકૃતિમાં, ઓછામાં ઓછું ચાર્જ ફ્રેમ કરતી વખતે, આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુના અંગે કોઈ શંકાને બિલકુલ અવકાશ ન હતો .

૧૫. કોડની કલમ ૨૨૨(૧) એવા કેસ સાથે કામ કરે છે "જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર અનેક વિગતો ધરાવતા ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે ." આ કલમ કોર્ટને આરોપીને "નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની પરવાનગી આપે છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ ન હતો ." પેટા-કલમ (૨) સમાન, પરંતુ થોડી અલગ પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરે છે . "જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈ ગુનાનો આરોપ

મૂકવામાં આવે છે અને હકીકતો સાબિત થાય છે જે તેને નાના ગુનામાં ઘટાડે છે, તો તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો ."

૧૬. કોડની કલમ ૨૨૨ ના હેતુ માટે "નાનો ગુનો" નો અર્થ શું છે? જોકે કોડમાં આ અભિવ્યક્તિને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી નથી, પરંતુ સંદર્ભ પરથી સમજી શકાય છે કે નાના ગુનાની કસોટી માત્ર એટલી જ નથી કે નિર્ધારિત સજા મોટા ગુના કરતાં ઓછી છે . કલમમાં પૂરા પાડવામાં આવેલા બે ઉદાહરણો ઉપરોક્ત મુદ્દાને સારી રીતે સ્પષ્ટ કરશે . જો બે ગુનાઓ સમાન ગુનાઓ હોય, જેમાં મુખ્ય ઘટકો સામાન્ય હોય, તો જ તેમની વચ્ચે ઓછી સજા પાત્ર ગુનાને અન્ય ગુનાની સરખામણીમાં નાનો ગુનો ગણી શકાય .

૧૭. આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળના ગુનાની રચના આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ હત્યાના ગુનાની રચના કરતાં ઘણી અલગ છે અને તેથી પહેલાના ગુનાને પછીના ગુનાની સરખામણીમાં નાનો ગુનો માની શકાય નહીં . જોકે, જ્યારે ચાર્જમાં આઈપીસીની કલમ ૪૮૮-એ (પતિ અથવા પતિના સંબંધી દ્વારા મહિલા પર ફૂરતા આચરવી) હેઠળનો ગુનો પણ સામેલ હોય ત્યારે

સ્થિતિ અલગ હશે . કારણ કે "ફૂરતા" શબ્દને અન્ય બાબતોની સાથે સમજાવવામાં આવ્યો છે, "મહિલાની હેરાનગતિ જ્યાં આવી હેરાનગતિ કોઈપણ મિલકત અથવા મૂલ્યવાન જામીનગીરીની કોઈપણ ગેરકાયદેસર માંગણીને સંતોષવા માટે તેના પર અથવા તેની સાથે સંબંધિત કોઈપણ વ્યક્તિ પર દબાણ લાવવાના હેતુથી કરવામાં આવે છે અથવા તેણી અથવા તેની સાથે સંબંધિત કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા આવી માંગણી સંતોષવામાં નિષ્ફળતાના કારણે હોય છે ."

૧૮. તેથી જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર આઈપીસીની કલમો ૩૦૨ અને ૪૮૮-એ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવે છે કે તેણે લગ્નના ૭ વર્ષના સમયગાળામાં દહેજની માંગણી સાથે હેરાન કર્યા પછી કન્યાનું મૃત્યુ નીપજાવ્યું છે, ત્યારે આ કેસની જેમ એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ શકે છે કે આરોપી સામે હત્યાનો ગુનો સ્થાપિત થતો નથી . તેમ છતાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ ગુના માટે જરૂરી અન્ય તમામ ઘટકો સ્થાપિત થશે . શું આવા કિસ્સામાં આરોપીને ઉક્ત ગુનાને ચાર્જમાં સામેલ કર્યા વિના આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય?

૧૯. આ કોર્ટની બે ન્યાયાધીશોની બેંચે (કે. જયચંદ્ર રેડ્ડી અને જી. એન. રાય, જે.જે.) લખજીત સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ

પંજાબ, ૧૯૯૪ સપ્લી. (૧) એસ.સી.સી ૧૭૩: (૧૯૯૩ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૨૯૩૮) માં ઠરાવ્યું છે કે જો ફરીયાદપક્ષ આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળનો ગુનો સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય, જે એકમાત્ર ચાર્જમાં સામેલ હતો, પરંતુ જો પુરાવાઓમાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળનો ગુનો બને છે, તો કોર્ટ માટે આરોપીને પછીના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની છૂટ છે .

૨૦. પરંતુ ઉપરોક્ત નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યા વિના, આ કોર્ટની અન્ય બે ન્યાયાધીશોની બેંચે (એમ. કે. મુખર્જી અને એસ. પી. કુરુક્કર, જે.જે.) સંગ્રાબોર્ડના શ્રીનુ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એ.પી. (૧૯૯૭) ૫ એસ.સી.સી ૩૪૮: (૧૯૯૭ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૩૨૯૦: એઆઈઆર ૧૯૯૭ એસસી ૩૨૩૩: ૧૯૯૭ કી.એલ.જે ૩૯૫૫) માં ઠરાવ્યું છે કે આવું કરવું અસ્વીકાર્ય છે . ઉપરોક્ત સ્થિતિ માટે બેંચ દ્વારા આગળ વધારવામાં આવેલો તર્ક આ છે:

"તે સાચું છે કે સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ કોર્ટને એવી વ્યક્તિને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાનો અધિકાર આપે છે જે તેના માટે કેસ ચલાવવામાં આવે છે તેની સરખામણીમાં નાનો હોય પરંતુ સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ ના અર્થમાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાના

સંબંધમાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ ને નાનો ગુનો કહી શકાય નહીં કારણ કે બે ગુના અલગ અલગ અને ભિન્ન શ્રેણીઓના છે . આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાનો મૂળભૂત ઘટક માનવહત્યા છે, જ્યારે આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ ના ઘટકો આત્મહત્યા અને તેની મદદગારી છે ."

૨૧. આ બાબતનો મુખ્ય મુદ્દો આ છે: આરોપીને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા જેવો માર્ગ અપનાવવાથી ન્યાયની નિષ્ફળતાનો પ્રસંગ આવશે જ્યારે ઉક્ત ગુના માટે જરૂરી તમામ ઘટકો પુરાવાઓમાં બહાર આવ્યા છે, જોકે તેના પર ઉક્ત ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો? આ સંદર્ભમાં કોડની કલમ ૪૬૪(૧) નો સંદર્ભ યોગ્ય છે:

"સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કોર્ટ દ્વારા કોઈપણ તારણ, સજા અથવા આદેશ માત્ર એ આધારે અમાન્ય ગણવામાં આવશે નહીં કે કોઈ ચાર્જ ફેમ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા ચાર્જમાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતાના આધારે જેમાં ચાર્જના કોઈપણ ગેરજોડાણનો સમાવેશ થાય છે, સિવાય કે અપીલ, પુષ્ટિ અથવા રિવિઝનની કોર્ટના મતે, તેના કારણે વાસ્તવમાં



ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ હોય ." (અમારા દ્વારા ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૨૨. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, દોષસિદ્ધિ માન્ય રહેશે ભલે ચાર્જમાં કોઈ ચૂક અથવા અનિયમિતતા હોય, જો તેનાથી ન્યાયની નિષ્ફળતા ન થાય .

૨૩. આપણે વારંવાર "ન્યાયની નિષ્ફળતા" વિશે સાંભળીએ છીએ અને ઘણીવાર ફોજદારી અદાલતમાં રજૂઆત સદર અભિવ્યક્તિ સાથે ભારપૂર્વક કરવામાં આવે છે . કદાચ તે ખૂબ નમ્ર અથવા સરળ અભિવ્યક્તિ છે જેને કેસની કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં બેસાડી શકાય છે . "ન્યાયની નિષ્ફળતા" અભિવ્યક્તિ, કેટલીકવાર, વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રીય કાર્યિંડા જેવી દેખાય છે (આ ઉપમા લોર્ડ ડિપ્લોક પાસેથી ટાઉન ઈન્વેસ્ટમેન્ટ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ધ એન્વાયર્નમેન્ટ {૧૯૭૭(૧) ઓલ ઇંગ્લેન્ડ રિપોર્ટ ૮૧૩} માંથી લેવામાં આવી છે) . ફોજદારી અદાલતે, ખાસ કરીને ઉચ્ચ અદાલતે ખરેખર ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ હતી કે શું તે માત્ર છલાવરણ છે તે જાણવા માટે ઝીણવટભરી તપાસ કરવી જોઈએ .

૨૪. કુદરતી ન્યાયના મુખ્ય સિદ્ધાંતોમાંનો એક એ છે કે કોઈપણ માણસને સાંભળ્યા વિના દોષિત ઠેરવવો જોઈએ નહીં, ("ઓડી અલ્ટરેમ પાર્ટેમ") . પરંતુ કાયદાના અહેવાલો એવા દાવાઓને

મંજૂર કરવામાં સંકોચ અનુભવતી અદાલતોના ઉદાહરણોથી ભરેલા છે કે ન્યાયની નિષ્ફળતા માત્ર એટલા માટે થઈ છે કારણ કે વ્યક્તિને કોઈ ચોક્કસ પાસા પર સાંભળવામાં આવ્યો ન હતો . જોકે, જો પાસું એવા પ્રકારનું હોય કે તેની સમજૂતી ન આપવાથી કોઈ વ્યક્તિને સજા કરવામાં ફાળો મળ્યો હોય, તો કોર્ટે એવું કહેવું જોઈએ કે કારણ કે તેને તે પાસું સમજાવવાની તક આપવામાં આવી ન હતી તેથી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતનું પાલન ન થવાના કારણે ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે .

૨૫. હવે આપણે એ તપાસવાનું છે કે શું હાલમાં રેકૉર્ડ પર રહેલા પુરાવા પરથી અપીલકર્તાને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠેરવી શકાય છે, આ ગુનાને ઘડવામાં આવેલા ચાર્જમાં ગણતરી તરીકે સામેલ કર્યા વિના . કલમ ૩૦૪-બી ને ૯-૧૧-૧૯૮૬ ના રોજ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી સાથે પેકેજ તરીકે કાયદાના પુસ્તક પર લાવવામાં આવી છે . આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી(૧) નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે:

"૩૦૪-બી. દહેજ મૃત્યુ . (૧) જ્યાં કોઈ મહિલાનું મૃત્યુ કોઈપણ દાઝવાથી અથવા શારીરિક ઈજાથી થાય છે અથવા તેના લગ્નના સાત વર્ષની અંદર સામાન્ય સંજોગો સિવાય અન્યથા થાય છે અને એવું દર્શાવવામાં આવે છે કે તેના મૃત્યુના થોડા સમય પહેલાં

દહેજની કોઈપણ માંગણી માટે અથવા તેના સંબંધમાં તેના પતિ અથવા તેના પતિના કોઈપણ સંબંધી દ્વારા તેની સાથે ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ કરવામાં આવી હતી, તો આવા મૃત્યુને "દહેજ મૃત્યુ" કહેવામાં આવશે, અને આવા પતિ અથવા સંબંધીએ તેનું મૃત્યુ નીપજાવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે .

૨૬. કલમના સ્પષ્ટીકરણમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે "દહેજ" શબ્દને દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમ, ૧૯૬૧ માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ સમજવામાં આવશે .

૨૭. સદર ગુનો સ્થાપિત કરવા માટે જરૂરી પૂર્વધારણાઓ આ છે:  
(૧) પત્નીનું મૃત્યુ તેના લગ્નના સાત વર્ષની અંદર સામાન્ય સંજોગો સિવાય અન્યથા થયેલું હોવું જોઈએ; (૨) તેના મૃત્યુના થોડા સમય પહેલાં દહેજની કોઈપણ માંગણીના સંબંધમાં આરોપી દ્વારા તેની સાથે ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ કરવામાં આવી હોવી જોઈએ . હવે ઉક્ત ગુનાના ભાગરૂપે, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી વાંચતા, સ્થિતિ આ છે: જો ફરીયાદપક્ષ એ દર્શાવવામાં સફળ થાય છે કે તેના મૃત્યુના થોડા સમય પહેલાં દહેજની કોઈપણ માંગણી માટે અથવા તેના સંબંધમાં તેના દ્વારા તેની સાથે ફૂરતા અથવા હેરાનગતિ કરવામાં આવી હતી અને તેનું મૃત્યુ (તેના લગ્નના સાત વર્ષની અંદર) સામાન્ય સંજોગો સિવાય અન્યથા થયું

હતું "તો કોર્ટ એવું માનશે કે આવી વ્યક્તિએ દહેજ મૃત્યુ નીપજાવ્યું છે ."

૨૮. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ "જ્યારે પણ આ અધિનિયમ દ્વારા નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે કોર્ટ હકીકતનું અનુમાન કરશે ત્યારે તે આવી હકીકતને સાબિત થયેલી માનશે જ્યાં સુધી અને તે ખોટી સાબિત ન થાય ." તેથી કોર્ટ પાસે એવું માનવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી કે આરોપીએ દહેજ મૃત્યુ નીપજાવ્યું છે જ્યાં સુધી આરોપી તેને ખોટું સાબિત ન કરે . કોર્ટ પર આ કાનૂની ફરજિયાતપણું છે . જોકે આરોપી માટે આવી ફરજિયાત ધારણાને ખોટી સાબિત કરવા માટે આવા પુરાવા રજૂ કરવા ખુદ્દું છે, કારણ કે આવું કરવાનો બોજ અચૂકપણે તેના પર છે . તે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ દ્વારા જવાબો મેળવીને અથવા બચાવ પક્ષ તરફ પુરાવા રજૂ કરીને અથવા બંને દ્વારા આવા બોજમાંથી મુક્ત થઈ શકે છે .

૨૯. આ તબક્કે, આપણે ઉક્ત ગુના અને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ વચ્ચેની કાનૂની સ્થિતિમાં તફાવત નોંધી શકીએ છીએ જે અગાઉ આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરવાનો ગુનો માત્ર હતો . આ કલમ ૧૯૮૩ સુધી કોઈ વ્યવહારુ ઉપયોગ વિના કાયદાના પુસ્તકમાં રહી હતી . પરંતુ પુરાવા અધિનિયમમાં કલમ ૧૧૩એ દાખલ

થવાથી આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ઉક્ત ગુનાએ વ્યાપક પરિમાણો પ્રાપ્ત કર્યા છે અને લગ્ન સંબંધિત ગંભીર ગુનો બની ગયો છે . પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ કહે છે કે અમુક શરતો હેઠળ, દહેજ મૃત્યુની શરતો જેવી જ "કોર્ટ કેસના સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને એવું અનુમાન કરી શકે છે કે આવી આત્મહત્યા તેના પતિ વગેરે દ્વારા ઉશ્કેરવામાં આવી છે ." જ્યારે કાયદો કહે છે કે કોર્ટ હકીકતનું અનુમાન કરી શકે છે, ત્યારે કોર્ટ માટે આવી હકીકતને સાબિત ગણવી કે ન ગણવી તે વિવેકાધીન છે, જે કેસના અન્ય તમામ સંજોગો પર આધારિત છે . કારણ કે કોર્ટ પર અનુમાન પર કાર્ય કરવાની કોઈ ફરજ નથી તેથી આરોપી કોર્ટને તેની વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ અનુમાન કાઢવા સામે સમજાવી શકે છે .

૩૦. પરંતુ આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળના ગુનાના સંબંધમાં વિચિત્ર સ્થિતિ, જે આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુનાના સંબંધમાં ઉપર દર્શાવેલ તફાવત પરથી સમજી શકાય છે તે આ છે: ભૂતકાળ હેઠળ કોર્ટ પર કાનૂની ફરજિયાતપણું છે, માત્ર ઉપર દર્શાવેલ બે તથ્યાત્મક સ્થિતિઓ સ્થાપિત થવા પર, એવું માનવાની કે આરોપીએ દહેજ મૃત્યુ કર્યું છે . જો કોઈ આરોપી ઉક્ત પકડમાંથી છટકી જવા માંગતો હોય તો તેને ખોટું સાબિત કરવાનો

બોજ તેના પર છે . જો તે અનુમાનનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો કોર્ટ તેના પર કાર્ય કરવા બંધાયેલી છે .

૩૧. હવે એક એવા આરોપીનો કેસ લો જેને માત્ર આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ચાર્જનો બચાવ કરવા માટે બોલાવવામાં આવ્યો હતો . સાબિતીનો બોજ તેના પર ક્યારેય બદલાતો નથી . તે હંમેશા ફરીયાદપક્ષ પર રહે છે જેણે તમામ વ્યાજબી શંકાઓથી પર ચાર્જ સાબિત કરવો પડે છે . ઉક્ત પરંપરાગત કાનૂની ખ્યાલ અત્યારે પણ યથાવત છે . આવા કિસ્સામાં આરોપી ફરીયાદપક્ષના પુરાવા પૂરા થાય ત્યાં સુધી રાહ જોઈ શકે છે અને પછી એ બતાવી શકે છે કે ફરીયાદપક્ષ તેની સામે ઉક્ત ગુનો બનાવવામાં નિષ્ફળ ગયું છે . આવી સ્થિતિમાં કોઈ ફરજિયાત અનુમાન ફરીયાદપક્ષની સહાયમાં જશે નહીં . જો એવું હોય, તો જ્યારે કોઈ આરોપીને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળના ગુનાની કોઈ નોટિસ ન હોય, કારણ કે તે માત્ર આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ચાર્જનો બચાવ કરી રહ્યો હતો, તો શું તે ન્યાયની ગંભીર નિષ્ફળતા તરફ દોરી નહીં જાય જ્યારે તેને વૈકલ્પિક રીતે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવે અને તેના હેઠળ નિર્ધારિત ગંભીર સજા ફટકારવામાં આવે, જે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષની કેદની સજાનો આદેશ આપે છે .

૩૨. આવી સ્થિતિમાં આરોપીને જે ગંભીર પરિણામ ભોગવવું પડી શકે છે તે ઉદાહરણ દ્વારા દર્શાવી શકાય છે:—

જો તેના લગ્નના સાત વર્ષની અંદર કન્યાની હત્યા કરવામાં આવી હોય અને એ દર્શાવવા માટે પુરાવા હોય કે કાં તો આગલા દિવસે અથવા બે દિવસ અગાઉ દહેજની માંગણી સાથે તેના પતિ દ્વારા તેને હેરાન કરવામાં આવી હતી, તો આવો પતિ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી સાથે વાંચતા આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી ની ભાષા પર ગુના માટે દોષિત ઠરશે . પરંતુ જો તેની પત્નીની હત્યા ખરેખર ધાડપાડુ અથવા આતંકવાદી દ્વારા કરવામાં આવી હોય, તો પતિ એ દર્શાવવા માટે પુરાવા રજૂ કરી શકે છે કે તેના મૃત્યુમાં તેનો કોઈ હાથ ન હતો . જો તે સાબિતીનો બોજ ઉતારવામાં સફળ થાય છે, તો તે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠરવા પાત્ર નથી . પરંતુ જો પતિ પર માત્ર આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવે છે, તો તેની પત્નીની હત્યા આ રીતે કરવામાં આવી હતી તે સાબિત કરવાનો તેના પર કોઈ બોજ નથી કારણ કે તે તેનો પરંપરાગત બચાવ કરી શકે છે કે ફરીયાદપક્ષ તેની સામે હત્યાનો આરોપ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયું છે અને નિર્દોષ મુક્તિના આદેશનો દાવો કરી શકે છે .

ઉપરોક્ત ઉદાહરણ આરોપી પર પડતા પરિણામની ગંભીરતામાં વધારો કરશે જો તેને માત્ર આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ચાર્જનો બચાવ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું હોય અને તેને કોઈ નોટિસ આપ્યા વિના વૈકલ્પિક રીતે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવે, કારણ કે તે કાયદા દ્વારા તેના પર નાખવામાં આવેલા બોજને ખોટો સાબિત કરવાની તકથી વંચિત રહે છે .

૩૩. આવી સ્થિતિમાં, જો ટ્રાયલ કોર્ટને લાગે છે કે ફરીયાદપક્ષ આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળનો કેસ બનાવવામાં નિષ્ફળ ગયું છે, પરંતુ આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળનો ગુનો સાબિત થયો છે, તો કોર્ટે આરોપીને ઉક્ત ગુનાના સંબંધમાં પોતાનો બચાવ રજૂ કરવા કહેવું પડશે . આરોપીને આવી તક આપ્યા વિના, આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષસિદ્ધિ વાસ્તવિક અને ગંભીર ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી જશે . ભલે ચાર્જમાં આવી કોઈ ગણતરી સામેલ ન હોય, જ્યારે કોર્ટ તેને કોર્ટના પ્રથમદર્શી મત અંગે નોટિસ આપીને પોતાનો બોજ ઉતારવાની તક પૂરી પાડે છે કે તે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠરવા પાત્ર છે, જ્યાં સુધી તે અનુમાનને ખોટું સાબિત કરવામાં સફળ ન થાય, ત્યારે અનુમાનને ખોટું સાબિત કરવામાં તેની નિષ્ફળતાની



સ્થિતિમાં કોર્ટ માટે ઉક્ત ગુનાની દોષસિદ્ધિ દાખલ કરવી શક્ય છે

૩૪. કારણ કે અપીલકર્તાને હાઈકોર્ટ દ્વારા આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ તેને આવી તક આપ્યા વિના દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો, અમે ન્યાયના હિતમાં તેને તે તક પૂરી પાડવી જરૂરી માનીએ છીએ . ટ્રાયલ કોર્ટમાં કેસ અપીલકર્તા સામે બચાવ પુરાવાના તબક્કાથી આગળ વધવો જોઈએ (અન્ય બે આરોપીઓ સામે નહીં જેમની નિર્દોષ મુક્તિ અત્યારે પડકાર્યા વિના રહે છે) . તેને નોટિસ આપવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી તે અનુમાનને ખોટું સાબિત ન કરે, તે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠરવા પાત્ર છે ."

૭.૨૧ આમ, સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંત એ છે કે જો ફરીયાદપક્ષ આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હત્યાના ગુના માટે આરોપી સામે પોતાનો કેસ સાબિત કરવામાં સક્ષમ ન હોય, તો આરોપીને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જો રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના આધારે દહેજ મૃત્યુનો ગુનો બનતો હોય . કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ ચોક્કસ ચાર્જની ગેરહાજરીમાં, કોર્ટ સીધી રીતે આરોપીને

દોષિત ઠેરવી શકતી નથી અને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળના ગુના માટે તેને દોષિત ઠેરવી શકતી નથી . કોર્ટે આરોપીને ઉક્ત ગુનાના સંબંધમાં પોતાનો બચાવ રજૂ કરવા કહેવું પડશે . આરોપીને આવી તક આપ્યા વિના, આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષસિદ્ધિ વાસ્તવિક અને ગંભીર ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી શકે છે . સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષના કેસમાં ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને પોતાનો બચાવ રજૂ કરવાની કોઈ તક આપ્યા વિના આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યો હોવાથી, સુપ્રીમ કોર્ટે આરોપીને પોતાનો બચાવ રજૂ કરવાની તક આપવા માટે મામલો તાત્કાલિક ટ્રાયલ કોર્ટને મોકલવાનું યોગ્ય માન્યું . ઉપર જણાવેલ શમનસાહેબ (ઉપરોક્ત) માં, સુપ્રીમ કોર્ટે એવો મત લેતી વખતે કે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી ને કલમ ૩૦૨ ના નાના ગુના તરીકે ગણી શકાય નહીં, ઠરાવ્યું કે "આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળના ગુનાની રચના આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ હત્યાના ગુનાની રચના કરતાં ઘણી અલગ છે અને તેથી પહેલાના ગુનાને પછીના ગુનાની સરખામણીમાં નાનો ગુનો માની શકાય નહીં" . હાથ પરના કેસમાં, રેકૉર્ડ પરના અપૂરતા પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતા, અમને આરોપી વ્યક્તિઓને પોતાનો બચાવ રજૂ કરવાની તક આપવા માટે મામલો ટ્રાયલ કોર્ટને મોકલવાનો કોઈ અવકાશ જણાતો નથી . મામલો મોકલવો એ નિર્રર્થક કવાયત હશે .

૭.૨૨ સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૧ અને ૨૨૨ એ બે જોગવાઈઓ છે જે ફોજદારી અદાલતની આરોપીને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની સત્તા સાથે કામ કરે છે જે ચાર્જમાં સામેલ નથી . સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૧ ના ઉપયોગ માટે પ્રાથમિક શરત એ છે કે આરોપી સામે આક્ષેપિત કૃત્યો અથવા કૃત્યોની શ્રેણીની પ્રકૃતિને કારણે, ચાર્જ ફેમ કરતી વખતે કોર્ટને ક્યા કૃત્યો (જે સાબિત થઈ શકે છે) ગુનો બનાવશે તે અંગે શંકા હોવી જોઈએ . આવા કિસ્સામાં આ કલમ આરોપીને તે ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની પરવાનગી આપે છે જે તેણે આચર્યો હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે જોકે તેના પર તેનો આરોપ ન હતો . સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૧(૧) એવા કેસ સાથે કામ કરે છે "જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર અનેક વિગતો ધરાવતા ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે" . આ કલમ કોર્ટને આરોપીને "નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની પરવાનગી આપે છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ ન હતો" . પેટા-કલમ (૨) સમાન, પરંતુ થોડી અલગ પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરે છે "જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે અને હકીકતો સાબિત થાય છે જે તેને નાના ગુનામાં ઘટાડે છે, તો તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો" . સુપ્રીમ કોર્ટે વધુમાં ઠરાવ્યું છે:

"આવી સ્થિતિમાં, જો ટ્રાયલ કોર્ટને લાગે છે કે ફરીયાદપક્ષ આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળનો કેસ બનાવવામાં નિષ્ફળ ગયું છે, પરંતુ આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળનો ગુનો સાબિત

થયો છે, તો કોર્ટે આરોપીને ઉક્ત ગુનાના સંબંધમાં પોતાનો બચાવ રજૂ કરવા કહેવું પડશે . આરોપીને આવી તક આપ્યા વિના, આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ દોષસિદ્ધિ વાસ્તવિક અને ગંભીર ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી જશે ."

૭.૨૩ એવું અવલોકન કરીને કે જો આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળનો ચાર્જ સામેલ ન હોય, તો તેનો સમાવેશ કરીને, કોર્ટે અપીલકર્તા/આરોપીને તક પૂરી પાડવી જોઈએ . ઉપરોક્ત કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળની દોષસિદ્ધિ રદ કરીને બચાવ પુરાવાના તબક્કાથી આગળ વધવા માટે મામલો ટ્રાયલ કોર્ટને પરત મોકલી દીધો હતો .

૭.૨૪ દલબીર સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. (૨૦૦૪) ૫ એસસીસી ૩૩૪ માં નોંધાયેલા કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે એ પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો કે શું આરોપીને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળ દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જો તેની સામે ઉક્ત ગુના માટે કોઈ ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો ન હોય . ઉક્ત પ્રશ્નનો જવાબ આપતા, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૧૩. સંગરાબોર્ડના શ્રીનુ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી. (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદો માત્ર બે ફકરાનો ખૂબ જ ટૂંકો છે . પ્રથમ ફકરામાં એવું

ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યું છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને એવા ચાર્જ પર આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યો હતો કે તેણે તેની પત્નીના શરીર પર કેરોસીન રેડીને તેને આગ લગાડી હતી પરંતુ હાઈકોર્ટે ઉક્ત દોષસિદ્ધિને બાજુ પર રાખી અને આરોપીને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યો . ચુકાદાનો ફરો ૨ જે અપીલને મંજૂરી આપવા માટેનો સંપૂર્ણ તર્ક ધરાવે છે તે નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે :

"૨. આ અપીલ સાદા કારણસર સફળ થવી જોઈએ કે અપીલકર્તાને આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ચાર્જમાંથી નિર્દોષ મુક્ત કર્યા પછી જે તેની સામે ફેમ કરાયેલો એકમાત્ર ચાર્જ હતો હાઈકોર્ટે તેને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવો જોઈતો ન હતો . તે સાચું છે કે સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ કોર્ટને એવી વ્યક્તિને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાનો અધિકાર આપે છે જે તેના માટે કેસ ચલાવવામાં આવે છે તેની સરખામણીમાં નાનો હોય પરંતુ સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ ના અર્થમાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાના સંબંધમાં આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ ને નાનો ગુનો કહી શકાય નહીં કારણ કે બે ગુના અલગ અલગ અને ભિન્ન શ્રેણીઓના છે .

આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાનો મૂળભૂત ઘટક માનવહત્યા છે, જ્યારે આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ ના ઘટકો આત્મહત્યા અને તેની મદદગારી છે ."

૧૪. અહીં કોર્ટે એ પ્રશ્ન તપાસવા આગળ વધ્યું કે જો આરોપી પર આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ આરોપ છે અને ઉક્ત ચાર્જ પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત થતો નથી, તો શું સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ ને ધ્યાનમાં રાખીને તેને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળ દોષિત ઠેરવવો શક્ય બનશે . કલમ ૨૨૨ ની પેટા-કલમ(૧) નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર અનેક વિગતો ધરાવતા ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, જેમાંની કેટલીક વિગતોનું સંયોજન જ એક સંપૂર્ણ નાનો ગુનો બનાવે છે, અને આવું સંયોજન સાબિત થાય છે, પરંતુ બાકીની વિગતો સાબિત થતી નથી, તો તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો . આ જ કલમની પેટા-કલમ (૨) નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે અને હકીકતો સાબિત થાય છે જે તેને નાના ગુનામાં ઘટાડે છે, તો તેને નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય છે, જોકે તેના પર તેનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હતો. સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ એક સામાન્ય જોગવાઈના રૂપમાં

છે જે કોર્ટને મોટા ગુના માટે ચાર્જ ફેમ કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં  
 નાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાની સત્તા આપે છે . ઉક્ત કલમના  
 ઉદાહરણો (એ) અને (બી) પણ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે . જોકે,  
 ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડમાં એક અલગ પ્રકરણ છે, એટલે કે પ્રકરણ  
 XXXV જે અનિયમિત કાર્યવાહી અને તેની અસરો સાથે કામ કરે છે  
 . આ પ્રકરણ વિવિધ પ્રકારની અનિયમિતતાઓની ગણતરી કરે છે  
 જે કાર્યવાહીને દૂષિત કરવાની અથવા ન કરવાની અસર ધરાવે છે .  
 કોડની કલમ ૪૬૪ ચાર્જ ફેમ કરવાની ચૂક, અથવા તેની  
 ગેરહાજરી, અથવા તેમાં ભૂલની અસર સાથે વ્યવહાર કરે છે . આ  
 કલમની પેટા-કલમ (૧) જોગવાઈ કરે છે કે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર  
 ધરાવતી કોર્ટ દ્વારા કોઈપણ તારણ, સજા અથવા આદેશ માત્ર એ  
 આધારે અમાન્ય ગણવામાં આવશે નહીં કે કોઈ ચાર્જ ફેમ કરવામાં  
 આવ્યો ન હતો અથવા ચાર્જમાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા  
 અનિયમિતતાના આધારે જેમાં ચાર્જના કોઈપણ ગેરજોડાણનો  
 સમાવેશ થાય છે, સિવાય કે અપીલ, પુષ્ટિ અથવા રિવિઝનની  
 કોર્ટના મતે, તેના કારણે વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ હોય .  
 આ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ચાર્જમાં કોઈપણ ભૂલ, ચૂક અથવા  
 અનિયમિતતા જેમાં ચાર્જના કોઈપણ ગેરજોડાણનો સમાવેશ થાય  
 છે તે સક્ષમ કોર્ટની દોષસિદ્ધિ અથવા આદેશને અમાન્ય કરવામાં

પરિણામશે નહીં જ્યાં સુધી અપીલ અથવા રિવિઝનની કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર ન આવે કે તેનાથી વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે . લખજીત સિંહ (ઉપરોક્ત) માં જોકે સી.આર.પી.સી ની કલમ ૪૬૪ નો વિશેષ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો નથી પરંતુ કોર્ટે ઉક્ત કલમમાં રહેલા સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને દોષસિદ્ધિને આઈ.પી.સી ની ૩૦૨ માંથી ૩૦૬ માં બદલી . સંગ્રાબોર્ડના શ્રીનુ (ઉપરોક્ત) માં કોર્ટે સી.આર.પી.સી ની કલમ ૪૬૪ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેવાની સંપૂર્ણ અવગણના કરી અને માત્ર સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૨૨ ને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમાંના અપીલકર્તાની આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળની દોષસિદ્ધિ બાજુ પર રાખી .

૧૫. વિલી (વિલિયમ) સ્લેની વિ. સ્ટેટ ઓફ મધ્યપ્રદેશ એઆઈઆર ૧૯૫૬ એસસી ૧૧૬ માં, એક બંધારણીય બેંચે ચાર્જની ગેરહાજરીના પ્રશ્નની નોંધપાત્ર વિગતોમાં તપાસ કરી . ફક્ત ૬ અને ૭ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો, જે સામાન્ય રીતે લાગુ પડે છે, નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે :

"૬. અમે અમારો જવાબ જણાવવા અને કોડની જોગવાઈઓની તપાસ કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, અમે એ અવલોકન કરવા માટે અટકીશું કે કોડ એ પ્રક્રિયાનો કોડ



છે અને તમામ પ્રક્રિયાગત કાયદાઓની જેમ, ન્યાયના હેતુઓને આગળ વધારવા માટે રચાયેલ છે અને અનંત તકનીકીઓની રજૂઆત દ્વારા તેમને નિષ્ફળ બનાવવા માટે નહીં . કોડનો ઉદ્દેશ્ય એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે આરોપી વ્યક્તિને અમુક સુસ્થાપિત અને સારી રીતે સમજી શકાય તેવી લાઈનો પર સંપૂર્ણ અને ન્યાયી ટ્રાયલ મળે જે કુદરતી ન્યાયની અમારી ધારણાઓ સાથે સુસંગત હોય .

જો તે કરે છે, જો તેની સક્ષમ કોર્ટ દ્વારા ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવે છે, જો તેને જણાવવામાં આવે છે અને તે જે ગુના માટે તેની ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવી રહી છે તેની પ્રકૃતિ સ્પષ્ટપણે સમજે છે, જો તેની સામેનો કેસ તેને સંપૂર્ણ અને ન્યાયી રીતે સમજાવવામાં આવે છે અને તેને પોતાનો બચાવ કરવાની સંપૂર્ણ અને ન્યાયી તક આપવામાં આવે છે, તો, જો કાયદાના બાહ્ય સ્વરૂપોનું 'નોંધપાત્ર' પાલન કરવામાં આવ્યું હોય, તો પ્રક્રિયામાં માત્ર ભૂલો, ટ્રાયલમાં માત્ર બિનઅસરકારક ભૂલો અને ચૂકોને કોડ દ્વારા ક્ષમાપાત્ર ગણવામાં આવે છે અને જ્યાં સુધી આરોપી નોંધપાત્ર પૂર્વગ્રહ દર્શાવી શકે નહીં ત્યાં સુધી ટ્રાયલ દૂષિત થતી નથી

. વ્યાપક રીતે કહીએ તો, તે મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે જેના પર કોડ આધારિત છે .

૭. હવે અહીં, તમામ પ્રક્રિયાગત કાયદાઓની જેમ, કેટલીક બાબતોને મહત્વપૂર્ણ ગણવામાં આવે છે . તે પ્રકૃતિની જોગવાઈની અવગણના ટ્રાયલ માટે ઘાતક છે અને તરત જ દોષસિદ્ધિને અમાન્ય કરે છે . અન્ય મહત્વપૂર્ણ નથી અને અનિયમિતતા ગમે તે હોય તેને દૂર કરી શકાય છે; અને તે કિસ્સામાં દોષસિદ્ધિ ચાલુ રહેવી જોઈએ સિવાય કે કોર્ટને સંતોષ થાય કે પૂર્વગ્રહ હતો . આમાંની કેટલીક બાબતો કોડ દ્વારા આવરી લેવામાં આવી છે અને જ્યાં પણ એવું હોય ત્યાં તેની જોગવાઈઓને સંપૂર્ણ અસર આપવી જોઈએ ."

૧૫.૧ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૮૮ ની કલમ ૨૨૫, ૨૩૨, ૫૩૫ અને ૫૩૭ ની જોગવાઈઓનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી જે ૧૯૭૩ ના કોડની કલમ ૨૧૫, ૪૬૪(૨), ૪૬૪ અને ૪૬૫ સમાન છે, કોર્ટે રિપોર્ટના ફક્ત ૪૪ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"૪૪. હવે, જેમ કે અમે કહ્યું છે, કલમ ૨૨૫, ૨૩૨, ૫૩૫ અને ૫૩૭(એ) તેમની વચ્ચે, ચાર્જ સંબંધિત ઉદ્ભવી શકતી દરેક કલ્પી શકાય તેવી ભૂલ અને અનિયમિતતાને આવરી લે છે, જેમાં શરૂઆતથી અંત સુધી કોઈ ચાર્જ વિના

દોષસિદ્ધિ હોય તેવા કિસ્સાઓથી લઈને એવા કિસ્સાઓનો સમાવેશ થાય છે જેમાં ચાર્જ હોય પરંતુ તેમાં ભૂલો, અનિયમિતતાઓ અને ચૂકો હોય . કોડ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે અનિયમિતતા 'ગમે તે' હોય તેને ઘાતક ગણવામાં આવતી નથી જ્યાં સુધી પૂર્વગ્રહ ન હોય .

તે પદાર્થ છે જે આપણે શોધવો જોઈએ . અદાલતોએ ન્યાયનો વહીવટ કરવાનો હોય છે અને ન્યાયમાં નિર્દોષતાના રક્ષણની જેમ જ દોષની સજાનો પણ સમાવેશ થાય છે . જો પડછાયાને પદાર્થ માની લેવામાં આવે અને અવાસ્તવિક તકનીકીઓની ભૂલભુલામણીમાં લક્ષ્ય ખોવાઈ જાય તો બંનેમાંથી કોઈ પણ થઈ શકતું નથી . વ્યાપક દ્રષ્ટિ જરૂરી છે, રાજ્યના અધિકારો અને વ્યક્તિને હેરાનગતિ અને અન્યાયી દોષસિદ્ધિના જોખમોથી રક્ષણ સામે સામાન્ય રીતે સમાજના રક્ષણનું સુંદર સંતુલન .

આરોપી વ્યક્તિની તરફેણમાં દરેક વાજબી અનુમાન લગાવવું જોઈએ; તેને દરેક વાજબી શંકાનો લાભ આપવો જોઈએ . દોષ નક્કી કરતી વખતે ન્યાય અને નિષ્પક્ષતાના સમાન વ્યાપક સિદ્ધાંતો પૂર્વગ્રહની બાબત નક્કી કરતી વખતે લાવવા જોઈએ . પરંતુ જ્યારે બધું કહેવાઈ અને થઈ

જાય છે ત્યારે આપણે એ જોવાનું છે કે શું આરોપીને ન્યાયી ટ્રાયલ મળી છે, શું તે જાણતો હતો કે તેના પર શેના માટે કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે, શું તેની સામે સ્થાપિત કરવા માંગેલી મુખ્ય હકીકતો તેને ન્યાયી અને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવી હતી અને શું તેને પોતાનો બચાવ કરવાની સંપૂર્ણ અને ન્યાયી તક આપવામાં આવી હતી .

જો આ તમામ તત્વો ત્યાં હોય અને કોઈ પૂર્વગ્રહ દર્શાવવામાં ન આવે તો દોષસિદ્ધિ ચાલુ રહેવી જોઈએ, ભલે અનિયમિતતાઓ ચાર્જથી શોધી શકાય તેવી હોય કે ચાર્જના અભાવને કારણે હોય ."

૧૬. આ પ્રશ્નની ફરીથી ગુરબચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ એઆઈઆર ૧૯૫૭ એસસી ૬૨૩ માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી હતી જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"પૂર્વગ્રહના પ્રશ્નનો ન્યાય કરતી વખતે, દોષની જેમ, અદાલતોએ વ્યાપક દ્રષ્ટિથી કાર્ય કરવું જોઈએ અને પદાર્થ તરફ જોવું જોઈએ અને તકનીકીઓ તરફ નહીં, અને તેમની મુખ્ય ચિંતા એ જોવાની હોવી જોઈએ કે શું આરોપીને ન્યાયી ટ્રાયલ મળી છે, શું તે જાણતો હતો કે તેના પર શેના માટે

કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે, શું તેની સામે સ્થાપિત કરવા માંગેલી મુખ્ય હકીકતો તેને ન્યાયી અને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવી હતી અને શું તેને પોતાનો બચાવ કરવાની સંપૂર્ણ અને ન્યાયી તક આપવામાં આવી હતી ."

૧૭. આ જ રેખાઓ પર આ કોર્ટના નિર્ણયોની શ્રેણી છે અને તે દરેકનો સંદર્ભ આપીને આ ચુકાદાને બોજારૂપ બનાવવો જરૂરી નથી . તેથી, સી.આર.પી.સી ની કલમ ૪૬૪ ને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલ અથવા રિવિઝનલ કોર્ટ માટે આરોપીને એવા ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાનું શક્ય છે જેના માટે કોઈ ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો ન હતો સિવાય કે કોર્ટનો એવો અભિપ્રાય હોય કે વાસ્તવમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા થશે . ન્યાયની નિષ્ફળતા થઈ છે કે કેમ તેનો ન્યાય કરવા માટે, એ તપાસવું સુસંગત રહેશે કે શું આરોપી તે ગુનાના મૂળભૂત ઘટકોથી વાકેફ હતો જેના માટે તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવી રહ્યો છે અને શું તેની સામે સ્થાપિત કરવા માંગેલી મુખ્ય હકીકતો તેને સ્પષ્ટપણે સમજાવવામાં આવી હતી અને શું તેને પોતાનો બચાવ કરવાની વાજબી તક મળી હતી . તેથી, અમે એવા અભિપ્રાયના છીએ કે સંગ્રાબોનિયા શ્રીનુ (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય યોગ્ય રીતે લેવામાં આવ્યો ન હતો કારણ કે તે કાયદાના સિદ્ધાંત તરીકે નિર્ધારિત કરવાનો દાવો કરે છે કે જ્યાં

આરોપી પર આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ આરોપ છે, ત્યાં તેને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં .

૧૮. વર્તમાન કેસની હકીકતો અને સંજોગોની હવે ઉપર ચર્ચા કરેલ સિદ્ધાંતના પ્રકાશમાં તપાસ કરી શકાય . ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટે પણ સ્પષ્ટ તારણ નોંધ્યું છે અને જેની સાથે અમે સંપૂર્ણ સંમત છીએ કે આરોપીએ લગ્ન પછી તરત જ દહેજની માંગણી કરવાનું શરૂ કરી દીધું હતું . તેના સસરાએ તેને કલર ટી.વી., એક સ્કૂટર અને ફ્લેટ ખરીદવા માટે પૈસા આપ્યા હોવા છતાં, તે સંતુષ્ટ ન થયો અને તેની પત્નીને હેરાન કરવાનું ચાલુ રાખ્યું . તે અવારનવાર તેને ટોણા મારતો હતો કે લગ્ન સમયે ભેટમાં આપવામાં આવેલી કેટલીક વસ્તુઓ નબળી ગુણવત્તાવાળી હતી અને તેના સ્તરની ન હતી . તેણે ઘણી વખત તેની પત્ની અને તેની સાત વર્ષની પુત્રી પર પણ હુમલો કર્યો હતો . આવા સંજોગોમાં જ વિમલાએ માત્ર પોતાને જ નહીં, પરંતુ તેની બે દીકરીઓને પણ આગ લગાડવાનું આત્યંતિક પગલું ભર્યું હતું, જેમાંથી એક માત્ર એક વર્ષની હતી . વિમલાએ આપું આત્યંતિક પગલું ભરતા પહેલા લખેલો પત્ર આરોપી દ્વારા તેની સાથે કરવામાં આવેલા વ્યવહાર વિશે ઘણું બધું કહે છે . તેથી, આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુનાના મૂળભૂત ઘટકો

ફરીયાદપક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે . ફરીયાદપક્ષના કેસની આ વિશેષતાઓને આઈપીસીની કલમ ૪૯૮-એ હેઠળના ચાર્જને સમર્થન આપવા માટે અને આરોપીને હત્યાનો ગુનો આચરવાનો હેતુ હતો તે દર્શાવવા માટે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો જેના માટે વાસ્તવમાં તેના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો . સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ દર્શાવે છે કે ફરીયાદપક્ષના કેસના ઉપરોક્ત પાસાને નષ્ટ કરવાનો દરેક પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો, એટલે કે ન તો દહેજની કોઈ માંગણી કરવામાં આવી હતી અને ન તો પછીના તબક્કે આરોપી દ્વારા કોઈ ભેટ અથવા પૈસા મેળવવામાં આવ્યા હતા અને વિમલાને કોઈપણ પ્રકારની હેરાનગતિ અથવા દુર્વ્યવહારનો ભોગ બનવું પડ્યું ન હતું . આગળનો પ્રશ્ન એ જોવાનો છે કે શું સી.આર.પી.સી ની કલમ ૩૧૩ હેઠળના તેના નિવેદનમાં ફરીયાદપક્ષના કેસની ઉપરોક્ત વિશેષતાઓ સાથે આરોપીનો સામનો કરવામાં આવ્યો હતો કે નહીં . તેનું નિવેદન છ પૃષ્ઠોનું છે જ્યાં ઉપર ઉલ્લેખિત ફરીયાદપક્ષના કેસના દરેક પાસાને તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યા હતા . તેણે સી.આર.પી.સી ની કલમ ૨૩૩ (૨) મુજબ એક લાંબુ લેખિત નિવેદન પણ આપ્યું જેમાં તેણે સ્વીકાર્યું કે વિમલાએ આત્મહત્યા કરી છે . તેણે એ પણ સ્વીકાર્યું કે સ્ફૂટર

અને કલર ટી.વી. ત્યારબાદ તેના સાસરિયાઓ દ્વારા તેને આપવામાં આવ્યા હતા પરંતુ તેણે પૈસા ચૂકવ્યા હતા અને તેના સાસરિયાઓ પાસેથી તે ખરીદ્યા હતા તેવી દલીલ સાથે તે આવ્યો . ફરીયાદપક્ષનું એવું કોઈ પાસું નથી જે તેની સમક્ષ મૂકવામાં ન આવ્યું હોય . તેથી, અમે એવા અભિપ્રાયના છીએ કે રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને, આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળ દોષસિદ્ધિ સુરક્ષિત રીતે નોંધી શકાય છે અને તેના પરિણામે કોઈ પણ રીતે ન્યાયની નિષ્ફળતા થશે નહીં . રેકૉર્ડ દર્શાવે છે કે આરોપીને ૨૯.૩.૧૯૯૧ ના રોજ કસ્ટડીમાં લેવામાં આવ્યો હતો અને ૨૦.૩.૧૯૯૭ ના રોજ હાઈકોર્ટના નિર્ણય બાદ તેને જેલમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો અને આ રીતે તેણે લગભગ છ વર્ષની કેદની સજા ભોગવી છે . અમારા મતે, અગાઉ ભોગવેલો સમયગાળો (કાચા કામના કેદી તરીકે અને દોષસિદ્ધિ પછી) ન્યાયના હેતુઓ પૂરા કરશે ."

૭.૨૫ આમ, ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંત એ છે કે સી.આર.પી.સી ની કલમ ૪૬૪ ને ધ્યાનમાં રાખીને, દોષસિદ્ધિ શક્ય છે, જો (i) આરોપી તે ગુનાના મૂળભૂત ઘટકોથી વાકેફ હોય, (ii) તેની સામે



સ્થાપિત કરવા માંગેલી મુખ્ય હકીકતો તેને સ્પષ્ટપણે સમજાવવામાં આવી હતી, અને (iii) તેને પોતાનો બચાવ કરવાની વાજબી તક મળી હતી .

૭.૨૬ હાથ પરના કેસમાં, ઉપર જણાવેલી ત્રણ શરતોમાંથી કોઈ પણ સંતોષાતી હોવાનું કહી શકાય નહીં, જેથી આરોપી-અપીલકર્તાઓને મૃતકને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેરવા બદલ દોષિત ઠેરવી શકાય .

૭.૨૭ મૃતકનું ડાઇંગ ડેક્લેરેશન સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય નથી અને રેકૉર્ડ પરના સંજોગોવશાત પુરાવા દ્વારા ખોટું સાબિત થાય છે અને વિશ્વાસ પ્રેરતું નથી અને આગળ તમામ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હોવાથી એવો મત લીધા પછી, અમને અપીલકર્તાઓને આઈપીસીની કલમ ૩૦૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે એ આધારે દોષિત ઠેરવવામાં મુશ્કેલી પડે છે કે અપીલકર્તાઓએ આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેર્યા હતા .

૭.૨૮ ડાઇંગ ડેક્લેરેશનના પુરાવાકીય મૂલ્યના સંદર્ભમાં, અમે સુપ્રીમ કોર્ટના નીચેના બે નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપી શકીએ: **નાથા શંકર મહાજન વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (૨૦૧૧) ૧૫ એસસીસી ૨૧૯** માં નોંધાયેલ કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

*"આરોપીઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી રંજન મુખર્જીએ દલીલ કરી હતી કે આ કેસમાં દોષસિદ્ધિનો એકમાત્ર આધાર*

ઉપરોક્ત ડાઇંગ ડેક્લેરેશન છે અને, તેથી, જો આ ડાઇંગ ડેક્લેરેશન વિશે કોઈ શંકા હોય, તો તેનો લાભ આરોપીને જ મળવો જોઈએ . તે કાયદાની યોગ્ય દરખાસ્ત છે . જોકે, તે કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિ પણ છે કે જ્યાં ડાઇંગ ડેક્લેરેશન વિશ્વાસપાત્ર, વિશ્વસનીય અને કોર્ટને અપીલ કરે તેવું હોય, તો તેને દોષસિદ્ધિનો એકમાત્ર આધાર બનાવી શકાય છે ."

૭.૨૯

રણજીત સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (૨૦૦૬)

૧૩ એસસીસી ૧૩૦ માં નોંધાયેલ કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું :

"તે હવે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે જો માત્ર ડાઇંગ ડેક્લેરેશન સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય હોય તો તેના આધારે દોષસિદ્ધિ નોંધી શકાય છે, પરંતુ જો ઉક્ત ડાઇંગ ડેક્લેરેશનની સાચીતા અથવા અન્યથા અંગે કોઈ શંકા અસ્તિત્વમાં હોય, તો અદાલતો દોષસિદ્ધિના ચુકાદા પર પહોંચવામાં કેટલાક સમર્થન આપતા પુરાવાઓની શોધ કરશે ."

૭.૩૦ ઉપરોક્ત નિર્ણયોનું વિશ્લેષણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે:

(i) જો ડાઇંગ ડેક્લેરેશન કોર્ટને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રેરિત કરતું હોય તો તે દોષસિદ્ધિનો એકમાત્ર આધાર બની શકે છે .

(ii) કોર્ટ સંતુષ્ટ થવી જોઈએ કે નિવેદન આપતી વખતે મૃતક યોગ્ય મનઃસ્થિતિમાં હતો અને તે શીખવવાનું, પ્રેરિત કરવાનું અથવા કલ્પનાનું પરિણામ ન હતું .

(iii) જ્યાં કોર્ટ સંતુષ્ટ હોય કે ડેક્લેરેશન સાચું અને સ્વૈચ્છિક છે, તો તે કોઈપણ વધુ સમર્થન વિના તેની દોષસિદ્ધિનો આધાર બનાવી શકે છે .

(iv) કાયદાના સંપૂર્ણ નિયમ તરીકે એવું નિર્ધારિત કરી શકાય નહીં કે જ્યાં સુધી તેને સમર્થન ન મળે ત્યાં સુધી ડાઇંગ ડેક્લેરેશન દોષસિદ્ધિનો એકમાત્ર આધાર બની શકે નહીં . સમર્થનની આવશ્યકતા ધરાવતો નિયમ માત્ર સમજદારીનો નિયમ છે .

(v) જ્યાં ડાઇંગ ડેક્લેરેશન શંકાસ્પદ હોય, ત્યાં સમર્થન આપતા પુરાવા વિના તેના પર કાર્ય કરવું જોઈએ નહીં .

(vi) ડાઇંગ ડેક્લેરેશન જે ખામીથી પીડાય છે જેમ કે મૃતક બેભાન હતો અને ક્યારેય કોઈ નિવેદન આપી શકે તેમ ન હતો, તે દોષસિદ્ધિનો આધાર બની શકે નહીં .

(vii) માત્ર એટલા માટે કે ડાઇંગ ડેક્લેરેશનમાં ઘટના અંગેની તમામ વિગતો હોતી નથી, તેથી તેને નકારી શકાય નહીં .

(viii) જો તે ટૂંકું નિવેદન હોય તો પણ તેને ફગાવી શકાય નહીં .

(ix) જો કાળજીપૂર્વક ચકાસણી કર્યા પછી, કોર્ટ સંતુષ્ટ થાય છે કે તે સાચું છે અને મૃતકને ખોટું નિવેદન આપવા માટે પ્રેરિત કરવાના કોઈપણ પ્રયાસથી મુક્ત છે અને જો તે સુસંગત અને અસંગત ન હોય, તો કોઈ સમર્થન ન હોય તો પણ, તેને દોષસિદ્ધિનો આધાર બનાવવામાં કોઈ કાનૂની અવરોધ રહેશે નહીં .

૭.૩૧ બાબતના એકંદર ઢ્રષ્ટિકોણમાં, અમને ખાતરી છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તાઓને અન્ય ગુનાઓ સહિત આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે .

૮. પરિણામે, અપીલ સફળ થાય છે અને આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે . સેશન્સ જજ, નવસારી દ્વારા સેશન્સ કેસ નં. ૬/૨૦૧૩ માં પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૧૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૩ ના દોષસિદ્ધિ અને સજાના ચુકાદા અને આદેશ આથી રદ કરવામાં આવે છે અને બાજુ પર રાખવામાં આવે છે.

અપીલકર્તાઓને તમામ આરોપોમાંથી નિર્દોષ મુક્ત કરવામાં આવે છે . જો અન્ય કોઈ કેસમાં અપીલકર્તાઓની જરૂર ન હોય તો, તેમને તાત્કાલિક મુક્ત કરવાનો આદેશ કરવામાં આવે છે . જો દંડ ચૂકવવામાં આવ્યો હોય, તો તે પરત કરવામાં આવશે .

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિશ્રી)

(એ. સી. રાવ, ન્યાયમૂર્તિશ્રી)

ડોલી

*This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.